

Dokuz Eylül Üniversitesi

İlahiyat Fakültesi Dergisi

2013/2, Sayı 38, ss. 129-159.

EBÛ'L-FÛTÛH RÂZÎ'NİN TEFSİRİNDE KADIN KONULU AYETLER

Seyfullah EFE*

ÖZET

Kur'ân-ı Kerîm, tüm insanlığa gönderilmiş ilâhî bir mesajdır. Bu yönüyle birçok konuya değinmesi ve problemlere çözüm üretmesi zorunludur. Yaradılıştan bugüne kadın konusu da bunlardan biri ve önemlilerindedir. Kur'ân-ı Kerîm'de kadın konusunu işleyen ayetlerin miktarı da hiç kuşkusuz bu ayetleri yorumlayan müfessirin bakış açısına ve içinde bulunduğu ortam şartlarına göre değişiklik arzedecektir.

Bu makalede amacımız, Kur'ân-ı Kerîm'i Şii-İmâmî anlayışa göre ve Farsça ilk tefsiri yazan ve henüz fazlaca tanınmayan Ebû'l-Fütûh Râzî (ö. 554/1159)'nin hayatı hakkında kısa bir bilgi verdikten sonra onun Kur'ân'da kadın konulu ayetleri nasıl işlediğini örnekleriyle ortaya koymaktır. Başlıca değineceğimiz konular ise kadının yaratılışı, erkeğe göre konumu, şahitliği, örtünmesi, olumlu ve olumsuz olarak çizilen kadın portreleridir.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân-ı Kerîm, Ebû'l-Fütûh Râzî, Kadın, Âyet.

VERSES ABOUT WOMEN IN COMMENTARY OF ABU AL-FOTOUH RAZÎ

ABSTRACT

Holy Quran is the Divine Message for all humanity. In this view, it is necessary to deal with many subjects and solve the problems emerged. From creation to nowadays, the woman issue is one of the important matters. The amount of verses on women in the Quran varies no doubt according to perspective of commentator, his environment and historical conditions.

In this article, we aimed to give brief information about Abu al-Fotouh Razi, who is still much unrecognized, and his biography. He is the first Persian commentary writer of Imamiyyah. After the introduction, we demonstrate examples that how he interpreters the verses on women in his commentary. The major issues that we discuss at this point are her creation, her place according to men, veiling, testimony and her positive and negative features.

Keywords: The Qur'an, Abu al-Fotouh Razi, Woman, Verses.

* Yrd. Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

Giriş

Bir elmanın iki yarısı olan kadın ve erkek çeşitli eserlere ve incelemelere konu olmuştur. Bu ikiliden biri olan erkek asırlar boyu ataerkil sistemin başında bulunduğu için bütün nizamları kendine göre düzenlemesini bilmiş, çoğu defa kadını ikinci plana atarak onu görmezden gelme ve hatta varlıktan bile saymama fikrine kapılmıştır. Antik Yunan ve Roma'da bir meta olarak kabul edilen kadın, kölelerle birlikte pazarda satılırdı. Mirasta payı olmadığı gibi medenî haklardan da yoksundu.¹ Yahudi dini söyleminde de kadın pek farklı olmamış ve ikinci sınıf insan muamelesine maruz kalmıştır.² Hıristiyanlık açısından yılan-kılığındaki şeytan-ın aldatması sonucu Âdem'i kandıran kadın, "aslı günah"ın işlenme sebebi olarak görülmüş ve lanetlenmiştir.³ Câhiliye dönemi Arap toplumlarında kadın, yüz kızartıcı bir unsur olarak telakkî edilmektedir. Bunun yansıması olarak, kızlar diri diri toprağa gömülmüş⁴ ve kız çocuğu dünyaya geldiğinde verilen tepkiye Kur'ân müdahale etmiştir.⁵

İslam'ın kadına ve insan onuruna verdiği değer tartışma götürmez bir gerçektir. Bu bağlamda tarih boyunca İslâmî ilimler sahasında yadsınamayacak derecede konuya eğilim sağlanmış ve pek çok eser ortaya konulmuştur.⁶ Konuları itibariyle bakıldığında ise Kur'ân'da kadına yer veren ayetlerin önemli bir yekün tuttuğu açıktır. Cennet'ten yeryüzüne inişten başlayarak doğum, evlenme gibi yaşamın çeşitli evrelerinden kadının hakları ve vazifeleri ilgili ayetlerin yanında Cennet'te kadın imgesine vurgu yapan ayetler tefsirlerde önemli ölçüde işlenmiştir. Bunun yanında akademik anlamda bu konuyla ilgili

¹ Necla Arat, *Kadın Sorunu*, Say Yayınları, İstanbul, 1986, s. 19; Komisyon, *İslam'da Kadın Hakları*, Rehber Yayınları, İstanbul, 1993, Cilt: I, s. 17.

² Hakkı Şah Yasdıman, "Yahudi Kutsal Metinlerinde Kadın Karşıtı Söylemler", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl: 2002, Sayı: 15, ss. 100-103; Salime Leyla Gürkan, "Yahudilikte Kadın Algısı", *Bütün Yönleriyle Yahudilik*, Ankara, 2012, ss. 636-8.

³ Yeni Ahit, Romalılara Mektup, V/12-21.

⁴ Tekvîr Suresi 81/8-9: "Diri diri gömülen kız çocuklarına "hangi günabtan ötürü gömüldüğü" sorulduğunda.

⁵ Nahl Suresi 16/58-9: *Onlardan birisine kız olduğu müjdesi verildiğinde, yüzü simsiyah kesilir. Üzüntüden kaskatı olur. Kendisine verilen müjdenin kötülüğünden dolayı kavminden gizlenir. Onu alpağa yanında mı büyütsün yoksa gizlice toprağa mı gömsün diye düşünür. Dikkatle bakın ne kötü hüküm veriyorlar!*

⁶ Bu alanda yazılan eserlerin bir listesi için bkz. Rıza Savaş, "İslam Dünyasında Kadınlarla İlgili Olarak Yazılmış Önemli Kaynak Eserler", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl: 1998, Sayı: 11, ss. 101-111. Ayrıca aynı yazarın konuya daha derin olarak yaklaştığı başka eserleri de vardır. *Hazreti Muhammed Devrinde Kadın*, Ravza Yayınları, İstanbul, 1992; *Raşid Halifeler Devrinde Kadın*, Ravza Yayınları, İstanbul, 1996; *İlk Dönem İslam Toplumlarında Kadının Konumu*, Tibyan Yayıncılık, İzmir, 2004.

olarak kaleme alınmış bazı çalışmalar da vardır.⁷ İçerikleri farklı olsa da ortak obje olarak kadın, kimi zaman bir romanın başrolünde kimi zaman ise sosyoloji, psikoloji, edebiyat vb. bilim dallarında araştırmaların odağında yer almıştır.⁸ Müfessirimiz Ebû'l-Fütûh Râzî de tefsiri boyunca ilgili ayetlere değimünasip yerlerde konuya değinmeye çalışmıştır. Ancak konuya geçmeden önce Râzî'nin hayata ve tefsiri hakkında kısa bir bilgi vermek istiyoruz.

A- Ebû'l-Fütûh Râzî

Kudvetü'l-Müfessirîn, Tercümân-ı Kelâmullah, Cemâlüddîn gibi lakaplarla anılan müfessirin adı, Ebû'l-Fütûh el-Huseyn b. Ali b. Muhammed b. Ahmed b. Huseyn b. Ahmed el-Huzâî en-Nişâbü'rî er-Râzî'dir⁹. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte takriben 480/1087 yılı civarındadır.

Şeyh Ebu'l-Vefâ Abdülcebâr b. Abdillâh b. Ali el-Mukri' er-Râzî (v. 503/1109)¹⁰, Şeyh Ebu Ali Hasen b. Muhammed Tûsî (v. 500/1106)¹¹, aynı

⁷ Bu konuda modern dönem tefsirleri açısından yapılmış bir çalışma olarak dikkat çeken çalışma şudur: İbrahim Hilmi Karşlı, *Kur'an Yorumlarında Kadın*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2003. Ayrıca bu konuya ilişkin yapılan diğer akademik çalışmalara örnek olarak şunlar zikredilebilir: Hülya Söylemez, *Kur'an'da Kadın Kıssaları*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006; Safiye Gürlevik, *Mekke Suresinde Kadın*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006; Hafsa Fidan, *Kur'an'da Kadın İmgesi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005 (Bu çalışma aynı adla Vadi Yayınları tarafından 2006 yılında basılmıştır).

⁸ Bu konuda son yıllarda yapılmış toparlayıcı bir çalışma olarak 13-16 Ekim 2009 tarihinde düzenlenmiş olan "Uluslararası Multidisipliner Kadın Kongresi" bünyesinde sunulan bildirilerin beş ciltlik kitap haline getirildiği kongre yayınına dile getirmekte fayda vardır. Burada edebiyat, felsefe, din, sinema, basın ve daha bir çok başlıkta kadın imgesi masaya yatırılarak tartışılmıştır. Ayrıntılar için bkz. Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, 21. *Yüzyılın Eşiğinde Kadınlar Değişim ve Güçlenme*, edt. Füsun Çoban Döşkaya vdğr., İzmir, 2010. Diğer taraftan İslâmî ilimler alanında da *İslâmiyât*, Yıl: 2000, Cilt: III, Sayı: 2 Kadın Özel Sayısı; *İslâmî Araştırmalar*, Yıl: 1991, Cilt: V, Sayı: 4 Kadın Özel Sayısı olarak yayınlanmıştır.

⁹ Ebû'l-Fütûh Râzî, Hüseyin b. Ali b. Muhammed b. Ahmed el-Huzâî, *Ravzu'l-Cinân ve Ravbu'l-Cenân*, (thk. Muhammed Mehdi Nâsîh, Muhammed Cafer Yâhukî), Bunyâd-ı Pejuheşhâyı İslâmî, Meşhed, 1408/1987; Muhammed b. Ali İbn Şehrâşûb, *Meâlimu'l-Ulemâ fi Fihrist-i Kütübî's-Şia*, Haydariyye, Nəcəf, 1380, s. 141; Müntecebüddîn Ali b. Ubeydullah b. Bâbeveyh er-Râzî, *el-Fihrist*, (thk. Seyyid Celâleddin Muhaddis Urmevî), Kum, 1366, s. 48; Abdülkerim b. Muhammed er-Râfî el-Kazvîni, *et-Tedvin fi Abbâri Kazvîn*, (thk. Azizullah Utâridî), Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1987, Cilt: II, s. 293; Hamdullah b. Ebîbekr b. Ahmed el-Müstevfi, *Nüzbetü'l-Kulûb*, (thk. Guy le Strange), Dünyâyı Kitâb, Tahran, 1362, s. 45; Ahmed b. Muhammed Mukaddes el-Erdebîlî, *Hadîkatü's-Şia*, Tahran, 1340, s. 336; Kâdî Nurullah b. Şerîfüddin Şuşterî, *Mecâlisü'l-Mü'minin*, Daru't-Tibâati Ali Kulî Hân, Tahran, 1299, s. 211; Mirza Abdullâh Efendî, *Rijâzu'l-Ulemâ ve Hyâzu'l-Fudalâ*, Matbaatu'l-Hayyâm, 1401, Cilt: II, s. 156.

¹⁰ Müntecebüddîn, *el-Fihrist*, s. 75; Abdülcelil Râzî, *Nakz*, Cilt: I, s. 48; Muhammed b. Hasen Hurr el-Âmilî, *Emelü'l-Âmil*, (thk. Seyyid Ahmed Huseynî), Mektebetü'l-Endülüüs, Cilt: II, s. 142; Mustafa b. Hüseyin Tefreşî, *Nakdî'r-Ricâl*, (thk. Müesseserü Âlî'l-Beyt), Kum, 1376, Cilt:

zamanda müfessirin babası olan Şeyh Ali b. Muhammed b. Ahmed Nişâbüî Râzî (v.?)¹², Kâdî İmâdüddin Ebû Muhammed b. Hasen Esterâbâdî (v.?)¹³ ve Cârullah Ebu'l-Kâsım Mahmud b. Ömer ez-Zemahşerî (v. 538/1144)¹⁴ gibi alimlerden ders almıştır.

Şeyh Müntecebüddin Ali b. Ubeydullah İbn Bâbeveyh el-Kummî er-Râzî (v. 585/1189)¹⁵, Reşidüddin Muhammed b. Ali İbn Şehrâşûb el-Mâzenderânî (v. 588/1192)¹⁶, Nasîruddin Abdullah b. Hamza et-Tûsî (v. 573/1177)¹⁷, aynı zamanda müfessirin oğlu olan Tacuddîn Muhammed b. Huseyn (v. ?)¹⁸, Şerîf Şerefşâh b. Muhammed Eftasî (v. ?)¹⁹ ve Ali b. Kutb Râvendî (v. ?)²⁰ gibi alimler de talebeleri arasında zikredilmektedir.

Sadece Tefsir alanında değil Hadis ve İmâmiyye fihkî konusunda da eser telif eden Ebû'l-Fütûh Râzî'nin eserleri şunlardır:

1- Ravzu'l-Cinân ve Ravhu'l-Cenân: İlk Farsça tefsir değil ama Şîî akidesi ve geleneğiyle yazılmış olan ilk farsça tefsirdir.²¹ 1905 yılından 1987 yılına kadar

III, s. 31; Huseyn Kerimân, *Rey-i Bâstân*, İntişârât-ı Dânişgâh-ı Şehid Beheştî, Tahran, 1371, Cilt: I, s. 536.

- ¹¹ Müntecebüddin, *el-Fibrîst*, I, 46; İbn Şehrâşûb, *Meâlimü'l-Ulemâ*, s. 73; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mîzân*, Cilt: II, s. 250; Hurr el-Âmilî, *Emelu'l-Âmil*, Cilt: II, s. 73; Seyyid Ali Asgâr el-Burücerdî, *Tarâifü'l-Makâl fi Tabakâti'r-Ricâl*, (thk.Mehdi Recâi), Mektebetü Ayetullah el-Uzmâ Mar'aşî, Kum, 1410, s. 119.
- ¹² Hurr el-Âmilî, *Emelu'l-Âmil*, Cilt: II, s. 73; Burücerdî, *Tarâifü'l-Makâl*, s. 120; Ağa Büzürg et-Tahrânî, *ez-Zerîa*, Cilt: VIII, s. 234.
- ¹³ Müntecebüddin, *el-Fibrîst*, s. 107.
- ¹⁴ Zemahşerî'nin hayatı hakkında bilgi için bkz.: İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-A'yân*, Cilt: V, s. 168; Yakut el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Üdebâ*, Cilt: V, s. 489; İbn Kutluboğa, *Tâcü'l-Terâcim*, Cilt: IV, s. 447; Dâvûdî, *Tabakâti'l-Müfessirin*, Cilt: II, s. 314.
- ¹⁵ İbn Şehrâşûb, *Meâlimü'l-Ulemâ*, s. 28; Burücerdî, *Tarâifü'l-Makâl*, s. 115; Abbas el-Kummî, *Hediyetü'l-Abbâb fi Zikri'l-Ma'rîfîn bi'l-Kinâ ve'l-Elkâb ve'l-Ensâb*, Müessesesi-i Marbûât-ı Emir Kebîr, Tahran, 1329, Cilt: III, s. 209; Ağa Büzürg et-Tahrânî, *ez-Zerîa*, Cilt: XVI, s. 395.
- ¹⁶ İbn Hacer, *Lisânu'l-Mîzân*, Cilt: V, s. 310; Hurr el-Âmilî, *Emelu'l-Âmil*, Cilt: II, s. 286; Ağa Büzürg et-Tahrânî, *ez-Zerîa*, Cilt: XXI, s. 201.
- ¹⁷ Müntecebüddin, *el-Fibrîst*, s. 87; Abbas el-Kummî, *Hediyetü'l-Abbâb*, Cilt: I, s. 268; Hurr el-Âmilî, *Emelu'l-Âmil*, Cilt: I, s. 161; Muhammed b. Huseyn el-Keyderî, *Hadâiku'l-Hakâik fi Şerhi Nebi'l-Belâga*, (thk. Azizullah Utâridî), Tahran, 1416/1375, Cilt: III, s. 1233.
- ¹⁸ Müntecebüddin, *el-Fibrîst*, s. 85; Hurr el-Âmilî, *Emelu'l-Âmil*, Cilt: I, s. 59; Tefreşî, *Nakdi'r-Ricâl*, Cilt: IV, s. 187; Ağa Büzürg et-Tahrânî, *Tabakâti A'lâmi'î-Ş-Şia*, thk. Ali Nakî Münzevî, Daru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1972, Cilt: VI, s. 79.
- ¹⁹ Meclisî, *Bihârü'l-Envâr*, Cilt: CVI, s. 47.
- ²⁰ Müntecebüddin, *el-Fibrîst*, s. 87; Hurr el-Âmilî, *Emelu'l-Âmil*, Cilt: I, ss. 188-9; Tefreşî, Cilt: III, s. 290.
- ²¹ Farsça olarak yazılan ilk tefsirler konusunda bkz. Muhammed Jafar Yahaghi, "İlk Dönem Farsça Kur'ân Tefsirlerine Giriş", çev. Mustafa Özel, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*

beş farklı tahkikle günümüze ulaşmış hacimli bir eserdir. Rivayet ve dirayet türünün harmanlandığı bir üslupla yazılmıştır.²²

2- Ravhu'l-Ahbâb ve Rûhu'l-Elbâb fi Şerhi's-Şihâb: Muhammed b. Selâme el-Kudâî'nin (v. 454/1062) Müsnedü's-Şihâb²³ adlı eserine yazdığı Farsça bir şerhtir.²⁴

3- Risâle-i Hüsniyye: Çok kıymetli ve meşhur bir eser olan bu risale, Şîa'nın imamet meselesi mihverinde yazılmıştır. Harun Reşid döneminde sonradan islama giren Hüsniye adındaki bir cariyenin ehl-i sünnet alimleriyle imamet ve diğer konuları tartışıp galip gelmesini anlatır.²⁵

4- Risâle-i Yuhannâ: Evvelen Hıristiyan olup sonrada islama giren Yuhannâ'nın ağzından anlatılan bir kurgudur. Yuhanna, Müslüman olduktan sonra dört Sünnî mezhebi ve sonrasında İmâmiyye'yi inceleyip hak mezheb olarak İmâmiyye'yi tercih etmiştir.²⁶ Bu kitabı Radyüddîn b. Tâvûs'un (ö. 664/1266), zimmî Abdulhamid'in diliyle imamet meselesini anlattığı eseri et-Tarâif fi Ma'rifeti Mezâhibi't-Tavâif'in üslubuyla yazılmıştır.²⁷

5- Tebsiratü'l-Avâm fi'l-Milel ve'n-Nihal: Milel ve Nihal türü eserlere bir örnektir. Müfessire âdiyyeti hakkında bazı sıkıntılar olsa da²⁸ rical âlimleri aynı eserin aynı adla başka birine nisbet edilmesinin mümkün olduğunu belirtmektedirler.

6- Tefsir-i Arabî: Müfessir, tefsirinin mukaddimesinde bir topluluğun kendisinden tefsir yazmasını istediklerini söyledikten sonra onlara biri farsça diğeri Arapça olmak üzere iki tefsir yazmayı söz verdiğini söylemektedir.²⁹ Ancak bu Arapça olanı ile ilgili kaynaklarda herhangi bir bilgi yoktur.

Dergisi, Yıl: 2010, Cilt: XIV/1, ss. 399-403; Seyfullah Efe, "Kur'an'ın Farsça'ya Tercümesi ve İlk Farsça Tefsirler", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl: 2013, Sayı: 37, ss. 221-237.

²² Ya'sûb Abbâsî Ali Kemer, "Nuhustîn Tefsir-i Fârisi yi Şîa", *Beyinât*, Tahrân, Yıl: 11, Sayı: 47, s. 180. Muhammed Mehdi Hakkî, *Reveş-i Ebû'l-Fütûh Râzî der Tefsîr-i Ravzû'l-Cinân*, İntişârât-ı Dânişgâh-ı İmâm Sâdik, Tahrân, 1383, s. 107.

²³ Müntecebüddîn, *el-Fibrîst*, s. 48; Kehhâle, *Mu'cemü'l-Musannifîn*, Cilt: II, s. 1684; Ağa Büzürg et-Tahrânî, *ex-Zerîa*, Cilt: XI, s. 261.

²⁴ Müntecebüddîn, *el-Fibrîst*, s. 48; Tebrizî, *Reyhânetü'l-Edeb*, Cilt: VII, s. 226; Ağa Büzürg et-Tahrânî, *ex-Zerîa*, Cilt: XIII, s. 343; Muhsin el-Ernîn, Cilt: VI, s. 126.

²⁵ Meclisî, *Bihârü'l-Envâr*, Cilt: XCVII, s. 192; Bağdatlı, *Hediyyetü'l-Ârifîn*, Cilt: I, s. 312; Muhsin el-Ernîn, *A'lâmü'l-Şîa*, Cilt: VI, s. 126.

²⁶ Efendî, *Riyâzu'l-Ulemâ*, Cilt: II, s. 173; Ağa Büzürg et-Tahrânî, *ex-Zerîa*, Cilt: XXV, s. 296.

²⁷ Ağa Büzürg et-Tahrânî, *ex-Zerîa*, Cilt: XXV, s. 296.

²⁸ Efendî, *Riyâzu'l-Ulemâ*, Cilt: II, s. 175; Ağa Büzürg et-Tahrânî, *ex-Zerîa*, Cilt: III, s. 318.

²⁹ Ebû'l-Fütûh Râzî, *Ravzû'l-Cinân*, Cilt: I, s. 2.

Vefat tarihi tam olarak belli olmasa da 554/1159 yılında olması gerektiğini ileri sürenler çoğunluktadır.³⁰ Müfessirin kabri şu an Tahran'a bağlı bir belde olan Rey'de³¹ ve Şah Abdulazim Külliyesi'nin İmamzâde Hamza Sahni'nda bulunmaktadır.³²

B- Ravzu'l-Cinân Tefsirinde Kadın Konulu Ayetlere Yaklaşım

Kur'an'ın kadına bakış açısını doğru tespit etmek, ayetleri doğru yorumlamaya ve konu hakkındaki her bir ayeti, cımbızlayarak değil, Kur'an bütününde ele almak suretiyle mümkün olacaktır. Aksi takdirde subjektif yaklaşımlarla konuyu ortaya koymak, adaletten uzak olacağı gibi mevzu, marjinal taraflara kayacaktır. Kimine göre mevcut ayetlerden Kur'an'da erkeğin üstün tutulduğu, kadının hürriyetinin elinden alındığı ve onurunun çiğnendiği sonucuna ulaşılabilirken; kimine göre ise Kur'an kadına geniş bir alan sağlamış, haklarını vermiş ve erkekle aynı derecede muhatap almıştır. Şimdi tefsirimizde bu konuların nasıl işlendiğine sırasıyla bir göz atalım.

1- Kadının Yaratılışı

Kadının yaratılışı konusunda tefsirlerde değişik yorumlar mevcuttur. Bu farklılığın nedeni, müfessirlerin yaşadıkları çağlardaki kadına bakış açısından ve müfessirin beslendiği damarlardan kaynaklandığını söyleyebiliriz. Söz konusu tefsirlere göre kadın, topraktan, Âdem'in nefsinden ve yine onun sol kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Bu çeşitliliğin nedeni, tefsirlerin hangi kaynağı esas aldıklarıdır. Bunlar arasında Tevrat, İncil, Kur'an ayetleri, hadisler ve israilî nitelikteki halk söylencelerini sayabiliriz.

Ebû'l-Fütûh Râzî ise bu konuya tefsirinde altı yerde³³ değinirken; kadının, erkeğin sol kaburga kemiğinden yaratıldığı yönünde görüş bildirir. Konuyu Bakara Suresi 35. ayetinin³⁴ tefsirinde ağırlıklı olarak ele alan ve âlimlerin bu konuda görüş birliğine/ittifâka varamadıklarını dile getiren Râzî, -kendince zayıf olan-bir görüşe göre, Allah'ın Havvâ'yı Âdem'den geri kalan özden yani

³⁰ Abdülcelil b. Ebu'l-Huseyn Kazvinî Râzî, *Nakz yâ Ba'zı Mesâlibi'n-Nevâsib fi Nakzi Ba'zi Fezâilî'r-Ravâfi*, thk. Mir Celeleddin Hüseyinî Muhaddis Urmevî, Encümen-i Âsâr-ı Millî, Tahran, 1358, Cilt: I, s. 212; Henri Masse, "Le Tafsir d'Abu'l-Futuh Razi", *Melanges offerts a William Marçais*, Institut d'Etudes Islamiques de l'Universite de Paris, 1950, s. 244.

³¹ Ahmed b. İshak el-Ya'kubî, *el-Büldân*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1422, s. 89.

³² Efenî, *Rÿâzu'l-Ulemâ*, Cilt: II, s. 156; Muhsin el-Emîn, Cilt: VI, s. 124; Dehhoda, Cilt: II, s. 709.

³³ Bu ayetler, Bakara Suresi 2/35, Nisa Suresi 4/1, A'râf Suresi 7/189, Nahl Suresi 16/72, Zümer Suresi 39/6 ve Rum Suresi 30/21 ayetleridir.

³⁴ Bakara Suresi 2/35: "Ey Âdem! Sen ve eşin cennette birlikte oturun": **وَقُلْنَا يَا آدَمُ اسْكُنْ أَنتَ**
وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ

topraktan yarattığını da ileri sürer. Ancak kendisince sahih olan görüşe göre durum şöyledir:

“Âdem Cennet'te otururken yalnızlıktan sıkılıyordu. Allah, Âdem'e bir uyku verdi ve o iyice dalınca onun sol kaburga kemiklerinden birinin alınmasını emretti. O kemikten de Âdem'in fiziki özelliklerine benzer şekilde tam bir güzellik ve cennet ziynetleriyle Havvâ'yı yaratıp onu giydirecek Âdem'in yanına oturttu. Âdem, uykudan uyanınca ona dokunmak istedi. Fakat melekler ona mehrini vermeden dokunmamasını söylediklerinde Âdem mehrini sordu. Melekler de mehrin üç defa Muhammed ve Âli'ne salavât gönderilmesi olduğunu söylediler. Âdem de, “Muhammed kim ki?” diye sorunca, “Senin çocuklarından olup o olmasa sen yaratılmazdın” cevabını aldı. Sonrasında melekler, Âdem'i sınamak istediler ve, “Ey Âdem! Bu kimdir?” diye sordular. Âdem cevap olarak, “Bu kadındır” deyince adını sordular. O da, “Adı, Havvâ” deyince neden bu ismin konulduğunu sorduklarında, onun canlı bir şeyden yaratıldığı gerekçesini öne sürmüştür. Yaratılış sebebi sorulunca da “Birbirimizle sükûn bulmamız için yaratıldı” cevabını vermiştir. Hz. Peygamber de bir hadisinde “Kadın eğri bir kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Eğer onu düzeltmeye kalkışırsan onu kırarsın. Onu eğri olarak kabul edersen ondan istifâde edersin”³⁵ buyurmuştur. Bu durumda Kur'an'ın zahirine göre “ve ondan da eşini yarattı”³⁶ ayetinde geçen minhâ/منها daki zamir de Âdem'in nefsine racidir”³⁷

Râzî, kadının/Havvâ'nın kaburga kemiğinden yaratıldığını isbat etmek adına şu rivayeti nakleder:

“Kâdî Şüreyh, Hz. Ali döneminde kadılık yaparken bir karıkoca gelir. Kâdî Şüreyh şikâyetlerini sorduğunda ise karı koca meselenin gizli olduğu gerekçesiyle meclisin boşaltılmasını isterler. Meclis boşaltılınca Kâdî Şüreyh onlara şikâyetlerini sorduğunda adam karısında hem erkek hem de kadın uzvunun bulunduğunu söyleyerek karısının erkek mi yoksa kadın mı sayılacağını sorar. Kâdî Şüreyh bu soruya cevap vermek için bevlederken hangi organını kullandığını; hangisinden şehvet duyduğunu sorduğunda her ikisini de kullandığı yanıtını alır. Bu konuya çok şaşırın

³⁵ Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed İbn Ebî Şeybe, *el-Kitâbu'l-Musannef fi'l-Ebâdis ve'l-Âsâr*, thk. Kemal Yusuf el-Hût, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, 1409, Cilt: IV, s. 197; Ahmed b. Hanbel eş-Şeybânî, *el-Müsned*, thk. Şuayb el-Arnaût, Müessesetü Kurtuba, trs., Cilt: V, s. 8; Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmiu'r-Sabîh*, thk. Mustafa Deyb el-Boğâ, Dâru İbn Kesîr, Beyrut, 1987, Enbiyâ, 2.

³⁶ Nisa Suresi 4/1: ... وَ خَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا ...

³⁷ Ebû'l-Fütûh Râzî, *Ravzu'l-Cinân*, Cilt: I, s. 216.

ve daha önce böylesi bir problemle hiç karşılaşmamış olan Kâdi Şüreyh'in hayreti kadının kocasına çocuk doğurduğunu ve cariyesiyle girdiği ilişki neticesi onun da kendisine çocuk verdiğini söyleyince artar. Bu işle başa çıkamayan kadı, konuyu Hz. Ali'ye götürür. Durumu ona anlatınca halife, kadının kocasına, "Sendeki bu cesaret aslan terbiyecisinde dahî yok. Durum böyle olana kadar neredeydin?" dedi ve Kanber adındaki adamını çağırarak "güvendiğin dört kadınla birlikte boş bir odaya girin ve edep çerçevesinde kadının kaburgalarını sayın!" şeklinde emir verdi. Kaburgaların sayımından sonra sağ tarafta sekiz solda yedi kaburga çıkınca Hz. Ali onun erkek olduğuna hükmederek kadın elbiselerinin çıkarılıp erkek kıyafetlerinin giydirilmesini emrederek karı kocayı boşadı.³⁸

Râzî tarafından kullanılan, kadının kaburgadan yaratılmış olması rivayeti müfessirin peygamber kıssaları konusunda ana kaynaklarından biri olan Sa'lebî'nin *Arâisü'l-Mecâlis* adlı eserinden bire bir alıntıdır.³⁹ Bu argüman, aslında hem onun kendi görüşünü hem de mezhebî temâyülü açısından Hz. Ali'yi ön plana çıkarmak arzusunu ifade eder. Zaten bu rivayetin Ehl-i Sünnet kaynaklı kitaplarda olmayıp sadece Şîî kökenli bazı müelliflerin eserlerinde yer alması bize, rivayetin sıhhati konusunda düşündürücü gelmektedir.⁴⁰

Öte yandan müfessire göre bu nakil, kadının maddî anlamda kaburga kemiğinden yaratıldığının doğruluğunu ortaya koyan bir kanıttır. Genelde müfessirlerin konuyu işlemeleri beklenen yer olan Nisa Suresi 1. ayetinde⁴¹ özetle işleyerek önceki ayete atıfta bulunmuştur.⁴² Konunun ele alındığı bir diğer yer olan "O'dur, sizî tek bir nefisten yaratıp ondan da eşini var eden"⁴³ ayeti, Âdem'in eşinin kendisinden yaratıldığını ifade ederken müfessire göre burada da ayetin zahiri Havvâ'nın, kaburga kemiğinden yaratıldığını göstermektedir.⁴⁴ Nahl Suresi 16/72 ayetinde Allah, insanlara nimetlerini tadâd ederken kendi

³⁸ Ebû'l-Fütûh Râzî, *Ravzu'l-Cinân*, Cilt: I, ss. 216-8.

³⁹ Ebu İshak İbrahim b. Ahmed es-Sa'lebî, *Arâisü'l-Mecâlis fi Kasasi'l-Enbiyâ*, Mektebetü'l-Cumhuriyyetü'l-Arabiyye, Kahire, trs., s. 28.

⁴⁰ Bu rivayetin geçtiği yerler için bkz.: Şeyh Sadûk Ebû Cafer İbn Bâbeveyh el-Kummî, *Men Lâ Yabdurûbu'l-Fakîh*, thk. Ali Ekber Gıfârî, Menşûrât-ü Cemâati'l-Müderrişin, Kum, 1404, Cilt: IV, ss. 327-8; Şeyh Müfid Muhammed b. Muhammed b. Nu'mân el-Ukberî, *el-İrşâd fi Ma'rifeti Huce'llâhi ale'l-İbâd*, Dârü'l-Müfid, Beyrut, 1414, Cilt: I, ss. 213-4; Reşidüddin Muhammed b. Ali İbn Şehrâşûb, *Menakıbu Âli-i Ebî Tâlib*, yrs., trs., Cilt: II, ss. 196-7.

⁴¹ Nisa Suresi 4/1: *Ey İnsanlar! Sizî tek bir nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan Rabbinizden sakının...*

⁴² Ebû'l-Fütûh Râzî, *Ravzu'l-Cinân*, Cilt: V, s. 234.

⁴³ Araf Suresi 7/189: *هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا...*

⁴⁴ Ebû'l-Fütûh Râzî, *Ravzu'l-Cinân*, Cilt: IX, s. 37.

nefislerinden eşler yarattığını ve onlardan gerek şehvî anlamda gerekse çocuk sahibi olmada yararlandıklarını dile getirmekte ve arada ünsiyet peyda olması açısından kendi cinslerinden birini var ettiğini ifade etmektedir.⁴⁵ Müfessir yine burada ve Rum Suresi 30/21 ayetinde⁴⁶ Allah'ın yarattığı varlığın Havvâ olduğunu ve Âdem'in sol kaburgasından yaratıldığını belirtmektedir.⁴⁷ Bununla birlikte "hep birbirinizdensiniz"⁴⁸ ayetinde de insanların yaratılış bakımından aynı olduklarını farklılığın diğer bazı konularda meydana geldiğini belirtmiştir.⁴⁹

Her ne kadar bazı kaynaklarda "kaburga" rivayeti işlenirse de Tevrât'ta bu yönde ifadelerin olması⁵⁰ müfessirin muhtemel kaynakları arasında Tevrât'ın da olduğu sonucuna bizi götürmektedir. Öte yandan bu kaynaktan esinlenen hadis ya da hadis olduğu ileri sürülen malzemenin de varlığı ortadadır. Ancak bu rivayetlerdeki lafız farklılığı da konuyu farklı mecrâlara çekmektedir. Burada aslanan sanki maddî bir eğriliğe sahip olan kaburga kemiği değil de kadının her an kırılmaya müsait psikolojik yapısıdır.⁵¹ Bu farklılığı da hadislerde geçen "kadın, kaburga kemiğinden yaratılmıştır"⁵² ve "kadın, kaburga gibi eğri yaratılmıştır"⁵³ ifadelerinde görmektediriz.⁵⁴

45 Ebbû'l-Fütûh Râzî, *Ravzû'l-Cinân*, Cilt: XII, s. 66.

46 Rum Suresi 30/21: Sizin için kendilerinde huzur bulacağınız eşler yaratması da Allah'ın ayetlerindedir.: وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا

47 Ebbû'l-Fütûh Râzî, *Ravzû'l-Cinân*, Cilt: XII, s. 66; Cilt: XV, s. 250.

48 Al-i İmran Suresi 3/195: ... بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ ...

49 Ebbû'l-Fütûh Râzî, *Ravzû'l-Cinân*, Cilt: V, s. 217.

50 Kutsal Kitap, Tekvîn, II/21-24: "RAB Tanrı Âdem'e derin bir uyku verdi. Âdem uyurken, RAB Tanrı onun kaburga kemiklerinden birini alıp yerini etle kapadı. Âdem'den aldığı kaburga kemiğinden bir kadın Yaratarak onu Adem'e getirdi. Adem, "İşte, bu benim kemiklerimden alınmış kemik, etimden alınmış ettir" dedi, "Ona Kadın denilecek, Çünkü o adamdan alındı." Bu nedenle adam annesini babasını bırakıp karısına bağlanacak, ikisi tek beden olacak".

51 Sadık Kılıç, "Kadın Erkeğin Kaburga Kemiğine İndirgenecek Bir Fenomen Değildir!...", *EKEV Akademi Dergisi*, Yıl: 10, Sayı: 27, 2006, s. 8.

52 İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, Cilt: IV, s. 197; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, Cilt: V, s. 8; Buhârî, *es-Sahîb*, Enbiyâ, 2: إِنَّ الْمَرْأَةَ خَلَقَتْ مِنْ ضِلْعٍ، وَإِنَّكَ إِنْ تُرِدْ إِقَامَةَ الضِّلْعِ تَكَسَّرَ فِدَارُهَا تَعِشَ بِهَا، فَدَارُهَا تَعِشَ بِهَا

53 Abdurrezzak b. Hemmâm es-San'ânî, *el-Musannef*, thk. Habibürrahman el-A'zamî, el-Mektebül-İslâmî, Beyrut, 1403, Cilt: IV, s. 302; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, Cilt: II, s. 428; Buhârî, *es-Sahîb*, Nikah, 39: الْمَرْأَةُ كَالضِّلْعِ، إِنْ أَقَمْتَهَا كَسَّرْتَهَا، وَإِنْ اسْتَمْتَعْتَ بِهَا اسْتَمْتَعْتَ بِهَا وَفِيهَا عِوَجٌ

54 Bu konuyla ilgili varid olan rivayetlerin sened ve metin tahlili için bkz.: Cemal Ağırman, *Kadının Yarattığı (İlgili Rivayetler Bağlamında Yeni Bir Yaklaşım)*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2001. Yine aynı rivayet hakkında değerlendirmeler için bkz. Hidayet Şefkatli Tuksal, *Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleniğindeki İnciğişimleri*, Kitâbiyât, Ankara, 2000, ss. 51-65.

Yukarıda zikredilen hususlar ışığında müfessir, kadının fiziki anlamda erkeğin/Âdem'in sol kaburga kemiğinden yaratıldığı kanısındadır. Ancak bilimin ilerlediği şu günlerde röntgen filmi yoluyla ya da kadavralardan incelemek suretiyle ortaya konan veriler, gerek kadın gerekse erkekte 12 çift kaburganın bulunduğunu bize apaçık göstermektedir.⁵⁵

2- Erkeğin Kadına Üstünlüğü/Kavvâmlığı

Tefsirinde "Erkeklerin kadınlar üzerinde bir derece üstünlüğü vardır."⁵⁶ ayetini işlerken Râzî, bu üstünlük olan "derece"nin ne olduğu konusuna dair on ihtimalden bahseder. Bu ihtimaller, fazilet, mehir, nafaka, akıl, miras, cihad, talak yetkisi, kadınların iddetlerini saymaları, şahitlik ve ibadette kuvvet olarak sıralanmıştır. Ayrıntıya girmek gerekirse Ebu'l-Fütûh Râzî şunları söylemektedir:

"Erkeklerin kadınlar üzerinde bir derece üstünlüğü vardır. Abdullah b. Abbas'a göre erkek kadına mehir verdiği için ve malını onun için harcadığından/infak ettiği için ötürü üstündür. Kimine göre erkek akıl yönünden üstün tutulmuş iken kimine göre ise miras konusunda erkek üstün tutulmuştur. Katade ise erkeğin cihad görevinden dolayı üstün olduğu yorumunu yapmaktadır.

Haccâc b. Dînâr, Muhammed Bâkır'dan o da Câbir b. Abdillâh el-Ensârî'den şu rivayette bulunuyor: "Bir gün Resûlullah'ın huzurundaydık. Derken bir kadın geldi ve O'nun yanına oturarak "Selam sana olsun Ey Allah'ın Elçisi! Ben, sana kadınların elçisiyim. Benim sana söylediğimden razı olmayacak hiçbir kadın yoktur. Ey Allah'ın Peygamberi! Allah, hem erkeklerin hem de kadınların ilahıdır. Âdem, hem erkeklerin hem de kadınların babası Havvâ da hem erkeklerin hem de kadınların anasıdır. Erkekler evlerinden çıkarak cihad etmekte ve Allah yolunda canlarını vermekteler ve bunun sonucu bırakın ölmeyi diri kalıp rızıklandırılıyorlar.⁵⁷ Biz ise hem cihadın sevabından hem de şehitlik derecesinden mahrum kalmaktayız. Ayrıca evlerde kapalı kalmakta ve onların hizmetine koşmak durumundayız. Hiç erkeklerle kadınların mükâfatları eşit olur mu?" deyince Resûlullah "Evet! Onlara selamımı ilet ve kocalarına itaatin cihad ve şehadet ile eşdeğer olduğunu müjdele. Şu

⁵⁵ Eva Lurie Weinreb, *Anatomy and Physiology*, Addison Wesley Publication, California, 1984, s. 345.

⁵⁶ Bakara Suresi 2/228: ... وَلِلرِّجَالِ عَلَىٰ نِسَائِهِمْ دَرَجَةٌ ...

⁵⁷ Al-i İmrân Suresi 3/169: ... بَلْ أَعْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُزَوَّجُونَ ...

kadını var ki, çok az kadın bu vazifeyi yerine getirebilmektedir” buyurmuşlardır.”⁵⁸

Enes b. Mâlik ise şu rivayeti aktarır: “Kadınlar, Resûlullah’a gelerek ‘Erkekler cihadın faziletinden pay sahibi oluyorlar. Peki bize ne var?’ diye sorduklarında Allah’ın Elçisi cevaben ‘Sizden birinizin evinde görmüş olduğu ev işi, Allah yolunda savaşanların ameliyle eşdeğerdir.’ buyurdular.”⁵⁹

Râzî, yine nakilde bulunarak açıklamaya çalıştığı üstünlük meselesine İmrân b. Husayn’ın, Resulullah’a kadınlara cihadın farz olup olmadığını sorması üzerine Hz. Peygamber’in, bir rivayette “Evet! Onların cihadı da namuslarını korumalarıdır. Eğer bunu, inanarak yerine getirirlerse mücahid ve nöbet bekleyen asker (murâbit) sevabı olmak üzere iki kat ecir alırlar.”⁶⁰ demesi diğer bir nakilde ise “Allah, cihadı erkeklere namuslu bir şekilde oturmayı da kadınlara farz kılmıştır. Kadınlardan kim bu konuda sabır gösterir de sevabını beklerse kendisine şehit sevabı verilir.”⁶¹ şeklindeki ifadeleri cevap olarak yerini bulmuştur.

Bu rivayetlerde üzerine vurgu yapılan husus, erkeğe verilen cihad vazifesinin kadına verilmemiş olması ve bunun kadınlar tarafından eksiklik olarak telakki edilmesidir. Hz. Peygamber tarafından onların gönüllerinin alınması da bunun dışı yansıyan sonuçlarından. Fakat müfessirin bu rivayetleri burada serdetmesi de onun bu görüşte olduğunu göstermektedir.

Müfessire göre diğer bir üstünlük konusu, boşama yetkisinin erkeğe verilmiş olmasıdır. Bunun dışında kadınların iddet bekleyip erkeklerin bu açıdan serbest olmaları ve yine iki kadının şahadetinin bir erkeğin şahitliği ile eşit olması ve ibadet yönünden erkeklerin daha ağır ibadetleri yerine getirebilmeleri gibi konular bu bağlamda örnek verilebilir. Ancak yukarıda saymış olduğu konuların tamamını örneklendirmeden geçmesi en azından ifadenin geçtiği ayetlere referansta bulunmaması uygun düşmemiştir.

⁵⁸ Bu rivayet sahih hadis kitaplarında yer almamakla birlikte müfessirin önemli kaynaklarından olan Sa’lebî tefsirinde bulunmaktadır. Bkz. Sa’lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, Dâru İhyâit-Türâsî'l-Arabî, Beyrut, 1404, Cilt: II, s. 173.

⁵⁹ Ebû'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, thk. Tarık b. Avzullah b. Muhammed vdğr., Dâru'l-Haremeyn, Kahire, 1415, Cilt: II, s. 163; Ebû Bekr Ahmed b. Huseyn el-Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, thk. Abdulalî Abdulhamîd Hâmid, Mektebetü'r-Rüşd, Bombay, 2003, Cilt: XI, s. 177; Sa’lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, Cilt: II, s. 173.

⁶⁰ Sa’lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, Cilt: II, s. 73.

⁶¹ Abdurrezzak, *el-Musannef*, Cilt: VII, s. 302; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, thk. Hamdî b. Abdilmecîd es-Selefi, Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, Musul, 1983, Cilt: X, s. 87.

Aynı konuyu işlediği diğer bir yer ise “erkekler, kadınlar üzerinde hakim, işlerini yürütücüdürler”⁶² ayetidir. “*Kavvâm*” kelimesinin işleri çekip çevirmek ve üstün olmak ve hakimiyet kurmak anlamlarına geldiğini belirterek erkeğin 13 yönden kadından üstün olduğunu açıklayan Râzî, bu yönleri şöyle sayar: 1-Akıl 2-Din 3-Şahitlik 4-Ticaret ve Tasarruf 5-Cihad 6-Cuma Namazı ve Cemaate Katılma 7-Nafaka/Geçim Temin Etme 8-Birden Fazla Kadınla Evlenebilme 9-Boşama Yetkisi 10-Miras 11-Erkeğin Diyetinin Fazla Oluşu 12-Nübüvvet, İmamet ve Hilafet 13-Kadının Güçsüzlüğü.

Ayetin, Medine’de nakîblerden⁶³ olan Sa’d b. Reb’ ve eşi Habîbe bt. Zeyd hakkında indiği belirtilmektedir. Karısının ona saygısızlık etmesi üzerine Sa’d da ona vurdu. Sonrasında Resulullah’a gelen babasının, “Ben kızımı ona verdim, o ise tokat atmış” demesi üzerine Hz. Peygamber, kadının da kocasına tokat atmasını yani kısas uygulamasını söyledi. Bu sözünün üzerinden fazla geçmemişi ki Cebrâil bu ayeti getirdi. Resulullah da “Biz, bir şey istedik. Allah da bir şey murad etti. Allah’ın muradı şüphesiz daha hayırlıdır. Kankoca arasında te’dîp amacıyla kısas kaldırıldı” buyurdu.⁶⁴

Müfessir, buradan yola çıkarak, kocaya yani erkeğe kısasın kaldırılmasını bir üstünlük olarak telakkî etmiş ve ayetin devamındaki “*Allah’ın insanlardan kimini kimine üstün tutması sebebiyle*”⁶⁵ kısmını açıklarken bundan muradın, bir görüşe göre akıl; diğer bir görüşe göre ise kadının ayda birkaç gün namazını kılamayıp orucunu tutamadığı için eksik akıllı ve dini yarım olduğu ileri sürüldüğünden veya din ve ilim sahasında üstünlüğün erkeğe verildiğini belirtir. Yine bir görüşe göre “*bir erkek ve iki kadını şahit tutun*”⁶⁶ ayeti mucibince kadının şahitlikteki eksikliği ve erkeğin üstün oluşu ön plana çıkarılmıştır. Kimi alimler, bu üstünlüğün akdî tasarruflarda ve ticaretle de ortaya çıktığını belirtmektedirler. Bazı âlimler, erkekler hakkında “*Gerek hafif gerekse ağırlıklarınızı*

⁶² Nisa Suresi 4/34: ... الرَّجَالُ قَوُّمُونَ عَلَى النِّسَاءِ...

⁶³ Nakîb: Kendisine danışılan, sözü dinlenen kabile reislerine verilen bir sıfat olup Hz. Peygamber tarafından dokuz Hazreclî üç Evslî olmak üzere Medine’de on iki nakîb görevlendirilmişti. Bkz. Halîl b. Ahmed, *Kitâbu’l-Ayn*, thk. İbrahim es-Sâmerrâî-Mehdî Mahzûmî, Mektebetü’l-Hilâl, yrs., trs., Cilt: V, s. 179; Ebû Muhammed Abdülmelik İbn Hişâm el-Meâfirî, *es-Sîretü’n-Nebvîyye*, thk. Mustafa es-Sekkâ vdğr., Matbaatü Mustafa el-Bâbî, Mısır, 1955, Cilt: I, s. 443; Muhammed İbn Sa’d el-Basrî, *et-Tabakâtü’l-Kübrâ*, thk. İhsan Abbas, Daru Sâdır, Beyrut, 1968, Cilt: II, ss. 602-622.

⁶⁴ Ayetin iniş sebebi için bkz. Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil*, thk. Ahmed Ferîd, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut, 2003, Cilt: I, s. 227; Ebû’l-Hasen Ali b. Ahmed el-Vâhidî, *Esbâbü’n-Nüzzîl*, thk. Kemal Besyânî Zağlûl, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut, 1411, s. 155.

⁶⁵ Nisa Suresi 4/34: ... يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ يُغۡضٰى عَلٰىۤ اَعۡۡۡنٰۤىۤہُمۡ عَلٰىۤ بَعْضِہُمۡ عَلٰىۤ بَعْضٍ...

⁶⁶ Bakara Suresi 2/282: ... فَرۡجَلًا وَّامۡرَاتَانِ ...

*kuşanmış olarak savaşa çıkın. Allah yolunda canlarınız ve mallarınızla cihad edin*⁶⁷ buyrulurken kadınlara da *"evlerinizde oturun"*⁶⁸ emredilmesinin arka planında bu farklılığın bulunduğunu ileri sürmüşlerdir.

Ebû'l-Fütûh Râzî yukarıdaki görüşlerine ilaveten, kimi bilginlere göre kadınların Cuma namazına gidememelerinin onlara eksiklik erkeğe üstünlük olarak yansıdığını vurgulamıştır. Yine ona göre nafaka temininin de erkeğe bir vazife olup kadına yüklenmemesi; erkeğin dört kadınla evlenebilme durumu söz konusu iken kadının tek bir eşle evli kalma mecburiyeti, "boşama erkeklere, iddet kadınlara ait bir haktır"⁶⁹ sözünde olduğu üzere kadının boşanması için erkeğe muhtaç olması da üstünlük olarak sayılabilecek hususlardandır.

Miras yönüyle de eksik sayılan kadının diyeti de erkeğin diyetinin yarısı olarak belirlendiğini⁷⁰ dile getiren Râzî, nübüvvet, imamet ve hilafet için de aynı şeyleri söylemenin mümkün olduğunu belirtmekte ve Allah'ın hiç kadın peygamber göndermediğine ve hiçbir kadının da imam ve halife olarak idarecilik yapmadığına dikkat çekmiştir. Son cümle olarak müfessir bir rivayeti dolayısıyla çeşitli rivayetler arasından tercihini ihsas ettirmiştir: "Hz. Peygamber, "kocası olmadığı sürece kadın miskindir/fakirdir" buyurunca sahabeden kimileri "malı olsa/zengin olsa da durum aynı mıdır?" diye sordukları zaman onlara cevaben "evet mal sahibi/zengin olsalar dahi" buyurmuş ve üzerine de *"erkekler, kadınlar üzerinde koruyucu, işlerini yürütücüdürler"* ayetini okumuştur.⁷¹

Aslında burada yatan anlam üzerinden gidilecek olursa "kavvâm" erkek kadının Allah yolunda itaatini sağlayan ve malını onun için harcayan erkektir. Ancak ilk zamanlardan günümüze toplumun da ona biçtiği role uygun olarak erkeğin her alanda kadına hâkim olması anlamı değişik müfessirler tarafından âyete yüklenmiştir.⁷²

3- Kadın-Erkek Eşitliği

Ebû'l-Fütûh Râzî, tefsirinde kadın-erkek eşitliği konusuna da yer vermiştir. Kur'an'da üstünlüğün cinsiyette değil ilim ve takvada olduğu vurgusu

⁶⁷ Tevbe Suresi 9/41: ... *انْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالًا وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ*

⁶⁸ Ahzâb Suresi 33/33: ... *وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ*

⁶⁹ Müfessir, bu sözü merfû' hadis olarak naklettiyse de karşımıza İbn Abbas, Zeyd b. Sabit, Şa'bi ve Said b. Müseyyeb'e izafe edilen bir mevkuf ya da maktû' hadis olarak çıkmaktadır. İlgili sözü geçtiği yerler için bkz.: Abdurrezzâk, *el-Musannef*, Cilt: VII, s. 236; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, Cilt: IV, s. 101.

⁷⁰ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, Cilt: IX, s. 393; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, Cilt: V, s. 411.

⁷¹ Ebû'l-Fütûh Râzî, *Ravzû'l-Cinân*, Cilt: V, ss. 348-349.

⁷² Bu anlamda tefsirlerde hangi görüşlerin yer aldığını görmek için bkz.: Karşlı, *Kur'an Yorumlarında Kadın*, ss. 141-163; Fidan, *Kur'an'da Kadın İmgesi*, ss. 175-179.

yapılırken toplumsal bilinçte böyle bir algı henüz yerleşmemiştir. Müfessirimiz de bu algıyı kırmak isteyen Hz. Peygamber'in çabasını ayetler ve hadisler eşliğinde tefsirine yansıtmaya çalışmıştır. “*Şüphesiz, sizin en üstün olanınız Allah'tan en çok sakınmanızdır*”⁷³ ayetinin tefsirinde en değerli insanın cinsiyete bakmaksızın takva sahibi olan kişi olduğunu belirten Râzî, değerlerin en yücesinin takva; kötülüklerin en kötüsünün ise günahkârlık olduğunu dile getirir. “İnsanların en değerlisi olmak kimi sevindirirse o kişi Allah'tan korksun, takvalı olsun”⁷⁴ hadisi ile değerlerin Allah korkusunda olduğunu vurgulayan müfessir yine Hz. Peygamber tarafından dile getirilen “İnsanlar iki gruptur; Allah katında değerli, doğru, müslüman kişi ve Allah tarafından hor görülen isyankâr ve inanmayan kişi. Bütün insanlar Âdem'in çocuklarıdır ve o da topraktır”⁷⁵ ifadesine yer vererek cinsiyet ayrımının değil de insanlığın önemli olduğunu vurgulamaktadır.⁷⁶

Ebû'l-Fütûh Râzî, kadınların Kur'an'da pek zikredilmediği ve hemen her yerde erkeklerin zikredildiği konusuna yönelik olarak “*Müslüman erkekler ve müslüman kadınlar, mü'min erkekler ve mü'min kadınlar, tâ'ate devam eden erkekler ve tâ'ate devam eden kadınlar, doğru erkekler ve doğru kadınlar; sabreden erkekler ve sabreden kadınlar, (Allah'a) saygılı erkekler ve saygılı kadınlar, sadaka veren erkekler ve sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkekler ve oruç tutan kadınlar, ırzlarını koruyan erkekler ve (ırzlarını) koruyan kadınlar, Allâh'ı çok zikreden erkekler ve zikreden kadınlar; (İşte) Allâh bunlar için başış ve büyük bir mükâfât hazırlamıştır*”⁷⁷ ayetinin tefsirinde öncelikle sebep-i nüzul rivayetleriyle konuyu açar.

Bir rivayette eşlerinin, Hz. Peygamber'e gelerek, “Ey Allah'ın Elçisi! Kur'an'da hep erkekler zikrediliyor. Bizim ibadetlerimiz, yaptığımız hayr-u hasenâtlarımız makbul değil mi? Niçin bize hitap eden ayetler gelmiyor?”⁷⁸

⁷³ Hucurât Suresi 49/13: ... إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاهُمْ ...

⁷⁴ Abd b. Humeyd, *Müsnedü Abd b. Humeyd*, thk. Subhi el-Bedrî es-Sâmerrâî, Mektebetü's-Sünne, Kahire, 1988, Cilt: I, s. 225; el-Hâkim en-Nisâbüfî, *el-Müstedrek ale's-Sabihayn*, thk. Mustafa Abdulkadir Âtâ, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1990, Cilt: XVII, s. 84; Ebû Abdillâh Muhammed b. Selâme el-Kudâî, *Müsnedü's-Şihâb*, Müessesetü'r-Risâle, thk. Hamdî b. Abdilmeccid es-Selefi, Beyrut, 1986, Cilt: I, s. 234: من سره أن يكون أكرم الناس، فليتق الله.

⁷⁵ İbn Ebî Şeybe, *el-Müsnedü*, Cilt: VII, s. 405; Abd b. Humeyd, *Müsned*, Cilt: I, s. 253; Tirmizî, Tefsir, 49: النَّاسُ رَجُلَانِ: بَرٌّ تَقِيَّ كَرِيمٌ عَلَى اللَّهِ، وَفَاجِرٌ شَقِيٌّ هَيْنَ عَلَى اللَّهِ، وَالنَّاسُ بَنُو آدَمَ، وَخَلَقَ اللَّهُ آدَمَ مِنْ تَرَابٍ

⁷⁶ Ebû'l-Fütûh Râzî, *Ravzu'l-Cinân*, Cilt: XVIII, ss.43-45.

⁷⁷ Ahzâb Sûresi 33/35: إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَائِمِينَ وَالْقَائِمَاتِ وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ وَالصَّالِحِينَ وَالصَّالِحَاتِ وَالْحَائِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالْحَاشِعِينَ وَالْحَاشِعَاتِ وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ وَالْحَائِظِينَ وَالْحَائِظَاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا

⁷⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Cilt: VI, s. 301; Tirmizî, Tefsir, 34.

şeklinde soru yöneltmeleri üzerine bu ayetin geldiğini belirten Râzî, Ümmü Seleme'nin, "aradan bir namaz vakti bile geçmeden bu ayet indi" notunu da eklemektedir. Diğer bir rivayette ise Esmâ bt. Umeyy, Habeşistan hicreti sonrası Medine'ye döndüğünde Peygamber eşlerine Kur'ân'da kadınların niçin zikredilmediğini sorması ve bunun Resulullah'a iletilmesini müteakiben cevap niteliğinde bu ayet gelmiştir.⁷⁹

Ayetin devamında müfessir, kadın ve erkeğin eşitliğinin buradan anlaşılabilirliğini vurgulayarak onların bu amelleri işlemek suretiyle ecir olarak cenneti kazanacakları müjdesine işaret etmektedir. Ona göre burada önemli olan kadınlık ya da erkeklik değil, bu amellerin, yararlı işlerin hakkıyla yerine getirilebilmesidir. Yani her iki cins de istenen fiilleri yerine getirmeleri durumunda yüksek bir mükafat vaat edilmektedir.⁸⁰ Burada şunu belirtmeliyiz ki, günümüzde söylenmesi normal sayılan bazı kavramların, müfessirin yaşadığı dönemdeki erkek-egemen toplumda dile getirilmiş olması da gayet önemlidir.

4- Kadının Şahitliği

Kur'ân'da değişik ayetlerde⁸¹ şahitlik konusuna değinilmektedir. Bu şahitlikle beraber unutkan bir yapıya sahip oluşları Müdâyene Âyeti'nde şöyle zikrolunur: "Erkeklerimizden ikisini de şahit tutun! Eğer iki erkeke bulamazsanız şahitliğini kabul edeceğimiz bir erkek ve iki kadın şahitlikte bulunsun ki iki kadından biri unutursa diğeri ona hatırlatsın"⁸². Ebû'l-Fütûh Râzî, burada geçen "dalâl/ضلال" kelimesinin iki ihtimalli bir sözcük olduğunu söylemesine rağmen lafzın unutmak/nisyân anlamını tercih etmiş, ancak diğer ihtimali de göz ardı etmemiştir. Bu ihtimal de erkek anlamına gelen ذَكَرَ kelimesinin kökeninden yola çıkarak تُذَكِّرُ fiilinin iki kadının şahitliğini tek bir erkek haline getirme/erkekleştirme anlamına geldiğidir. Ancak bu görüş yine müfessir tarafından makul görülmemiştir.

Dalâl kelimesinin bu ayette unutmak anlamının olduğunu çeşitli dil âlimlerine göre açıklayan Râzî, amacın, birinin unutmaması halinde diğerinin hatırlatması olduğunu belirtir. Bununla birlikte amacın unutmak değil de hatırlatma/إِدْكَارِ olduğu ileri sürülse de müfessire göre hatırlatmanın olduğu yerde unutmanın da vaki olacağı muhakkaktır ve burada unutma anlamında

⁷⁹ Ebû'l-Hasen Ali b. Ahmed el-Vâhidî, *Esbâbü'n-Nüzûl*, thk. Kemal Besyûni Zağlûl, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1411, s. 370.

⁸⁰ Ebû'l-Fütûh Râzî, *Ravzî'l-Cimân*, Cilt: XV, ss. 421-424.

⁸¹ Bakara Sûresi 2/282, Maide Sûresi 5/106-108.

⁸² Bakara Suresi 2/282: ... وَأَسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٍ وَامْرَأَتَانِ مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاءِ أَنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَى...

kullanılan dalâl kelimesi, "Benim Rabbim şaşırma ve unutma"⁸³ ayetinde de şaşırma ve unutma anlamına gelmektedir. Ancak hem nisyan hem de dalâl lafızlarının yan yana kullanılması her iki lafzın da birebir aynı anlama gelmeyeceğini gösterir. Kaldı ki diğer bazı tefsir ve mealler, dalâl kelimesine şaşırma anlamı; nisyâna da unutma anlamını uygun görmekte idirler.

Ebû'l-Fütûh Râzî, ayetin tefsirinde Süfyân b. Uyeyne'ye atıfta bulunarak z-k-r kökünün hatırlamak anlamındaki zikr/ذِكْرُ lafzından değil de erkek anlamına gelen zeker/ذَكَرَ lafzından türediğini ifade eder. Buna göre anlamın şöyle olacağını belirtir: iki kadın şahitlik ettiğinde tek bir erkeğin şahitliğine eşit oluyorsa tek bir kadının şahitliğinin hükmü yoktur. Zira bir kadın diğerine hatırlatacak ve diğerleriyle birlikte müzekker/tek bir erkek olacak ve şahitlikleri bu sayede erkeklerin şahitliğiyle aynı derecede olacaktır. Ancak Râzî zikrolunan görüşün akla uzak bir yorum olduğunu ve buradaki tezkîr/erkek yerine geçenmenin unutma anlamındaki nisyanla bir ilgisinin bulunmadığını dile getirerek aynı zamanda eleştirisini de yöneltmiştir.⁸⁴

Kadının şahitliği konusunda fakihlerin görüş ayrılığında olduklarını ileri süren Râzî, mal dışındaki hususlarda ihtilaf olduğunu belirtir. İmam Malik, Evzâî, Şâfiî, Ebu Sevr ve Ahmed b. Hanbel'e göre sadece mâlî alanda şahitliği kabul edilmez iken; Ebu Hanîfe ve Süfyan es-Sevrî'ye göre hadler ve kısas konusu dışında kadın ve erkek her alanda eşittir.

İmâmiyye fihhına göre kadının şahitliğinde üç farklı nokta vardır: Birincisi, erkekler olsa da olmasa da asla sözlerine itibar edilmeyen talâk ve ru'yet-i hilâl gibi konulardan müteşekkildir. İkincisi, kadın vücudu veya benzeri konularda erkeklerin söz söyleyemeyecekleri yerlerde şahitlikleri kabul edilir. Üçüncüsü ise annesi hayatta iken ondan ayrılan çocuğun vasiyet ve mirası gibi konularda dört kadının şahitliği kabul edilir. Eğer dört değil de üç kadın ya da iki kadın şahitlik yaparsa o zaman onların mirasın ya da vasiyetin yarısına ya da çeyreğine olan şahitlikleri makbul sayılır. Tek kadın ise sadece çeyrek kısmı için şahitlik edebilir. Çocuğu doğurtan ebe ise canlı doğan çocuğun sahip olduğu mirasın dörtte biri için makbul bir şahitlik yapabilir. Bu son sayılan dört husus erkeklerin olmadığı yerlerde geçerlidir. Son kısım ise erkeklerle birlikte yaptıkları şahitliktir. Mesela recm olayında üç erkeğin yanında iki kadının şahitliği ile muhsan kadına recm uygulanır. Eğer iki erkek dört kadın varsa şahitlikleri kabul olmakla birlikte recm uygulanmaz, had/yüz değnek cezası uygulanır. Eğer bir adam ve altı kadın varsa şahitlikleri kabul edilmez ve üstelik iftira/kazf cezasına

⁸³ Taha Suresi 20/52: لَا يَضِلُّ رَبِّي وَلَا يَنسَى ...

⁸⁴ Ebû'l-Fütûh Râzî, *Ravzu'l-Cinân*, Cilt: IV, s. 134.

da çarptırılırlar. Öldürme, kısas ve mal davalarında erkek şahidin yanında kadın şahitler de dinlenir.⁸⁵

Aslında ayette vadeli borçlanmanın yazılmasına vurgu yapılırken bu esnada kadın tarafından meydana gelebilecek bir şaşırma ve unutkanlığın hayatın bütün alanlarına yayılması da gelenek tarafından oluşturulmuş olan bir yapıdır. Mesela fakihlerin çoğunluğu had ve kısas davalarında kadınların şahitliğini kabul etmemektedirler.⁸⁶

5- Kadının Örtünmesi

Râzî, kadının örtünmesi konusuna birkaç ayette değinmektedir. İlk olarak "dış elbiselerini üzerlerine örtünler"⁸⁷ ayetince cilbâb kelimesinin anlamının kadınların dışarı çıkarken üzerlerine aldıkları, başlarının üzerinden ayaklarına kadar inen bir elbise olduğunu söylemiştir. Cilbâbı, hür kadınlarla cariyelerin ayırım alameti olarak sunan ayetin indiği ortamı resmeden Ebû'l-Fütûh Râzî, önceleri hür kadın-cariye giyiminde ayırım olmadığını ve aynı tip elbiseler giydiklerini ancak ortaya çıkan problemler sonucu böyle bir ayırma gıdıldığını ve böyle örtünen kadınların toplumsal algıda⁸⁸ zinâkâr kadın olmaktan çıktığını dile getirir.⁸⁹

Diğer taraftan aynı konunun devamını "...Kendiliğinden görünenler hariç zîynet-yer-lerini teşbih etmesinler ve başörtülerini de sinelerine sarkıtsınlar..."⁹⁰ ayetinde ele almaktadır. Burada geçen humur/حُمْر lafzını yine Arap kültüründe kadının başını örttüğü başka bir örtü olan mıknaa/مِقْنَعَة olarak tanımlamıştır. Görünen ya da açıkta kalan zîynet yerlerini de kadının örtmesinin gerekmediği el, yüz ve ayaklar olarak açıklamıştır.

⁸⁵ Ebû'l-Fütûh Râzî, *Ravzû'l-Cinân*, Cilt: IV, ss. 129-30.

⁸⁶ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.: İsmail Acar, "İslam Ceza Hukukunda Kadının Şahitliği", *İslamiyat*, Cilt: III, Sayı: 2, Yıl: 2000, s. 85.

⁸⁷ Ahzâb Suresi 33/59: ...يُدْرِينَ عَلَيْنَهُنَّ مِنْ جَلْبَابٍ...

⁸⁸ Toplumsal algı derken tarih boyu süregelen bir algıdan bahsetmekteyiz. Baş örtmenin tarihi kökenlerini ilk olarak Assur kanunlarında görmekteyiz. Söz konusu kanunlarda zinakar kadının başının açık olması gerektiği ve evli ya da efendisinin yanında dışarı çıkan bir cariyenin başının örtülü olması gerektiği, uymayanın da değnek cezasına çarptırılması belirtiliyordu. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.: Mebrure Tosun-Kadriye Yalvaç, *Sümer, Babil, Assur Kanunları ve Ammi Şaduqa Fermanı*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1975, ss. 218-230. Diğer üç büyük dinde Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam dinlerinde başörtüsünün konumu hakkında bkz.: Mehmet Görmez, "İlahi Dinlere Göre Başörtüsü", *İslamiyat*, Cilt: IV, Sayı: 2, Yıl: 2001, ss. 19-33.

⁸⁹ Ebû'l-Fütûh Râzî, *Ravzû'l-Cinân*, Cilt: XVI, s. 21.

⁹⁰ Nur Suresi 24/31: ...وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ حُجْرَتَهُنَّ عَلَى خُجُورِهِنَّ...

Ayrıca âlimler arasında kendiliğinden ortaya çıkan ziynet hakkında ihtilaf olduğunu belirterek bu görüşleri sıralar. İbn Mes'ûd'a göre bu ziynetin görünen kısmının, "Ey Âdem Oğulları! Her mescide gidişinizde süslü elbiselerinizi giyin"⁹¹ ayetinde geçtiği üzere elbiseler; İbn Abbas'a göre sürme, yüzük, bilezik ve kına; Dahhâk ve Evzâî'ye göre yüz ve eller; Hasen Basrî'ye göre yüz ve elbise olduğunu aktarırken Hz. Aişe kaynaklı "Allah'a ve âhiret gününe inanan bir kadının, yüzü ve şuraya kadar elleri dışında herhangi bir yerini göstermesi helâl olmaz. Peygamber böyle derken kolunun yarısını da eliyle kavradı."⁹² rivayetiyle de konuyu destekler. Sonrasında bu rivayetin ne anlama geldiğini açıklayan müfessir, namaz kılariken açıldığı takdirde namazın bozulmadığı yerlerin kendiliğinden ortaya çıkan ziynet olduğunu ifade eder. Ona göre yüz, eller ve ayaklar kadının avreti değildir ve açıkta kalabilir. Burada sosyal şartlara göre ziynet mahallinin değiştiğini görmek mümkündür. Cilbâb, başın üzerinden ayağa uzanan bir giysi iken; humâr ise göğüslerin kapanması için var olan bir giysi çeşididir.⁹³

6- Ailede Kadın

Bu başlığın altına kadının hane içinde kocasına karşı davranışları bakımından Kur'an'ın deyişleriyle "sâliha kadın" ve "nâsîze kadın" konusunu yerleştirmeyi uygun gördük. Müfessirimiz, "Saliha kadınlar, itaat ederler ve Allah kendilerini nasıl koruduyorsa onlar da kocalarının yokluklarında görünmeyeni korurlar"⁹⁴ ayetinde salih kadın, Allah'a ve kocalarına itaat eden, kocalarının yokluğunda hem kendilerini hem de kocalarının sırlarını ve mallarını koruyan kadın şeklinde vafetmektedir. Devamında ise "Sen Allah'ın emir ve yasaklarını muhafaza et/onlara uy ki, Allah da seni korusun"⁹⁵ hadisi ile neyin korunacağını bize göstermiş hem de "Hâfızât" lafzının hadisle tefsirine bir örnek vermiştir. Burada daha fazla açıklama yapmayan Râzî, ayetin devamındaki nüşûz kelimesini daha geniş işlemektedir.

⁹¹ A'râf Sûresi 7/31: ... يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ.

⁹² Abdurrezzâk, *Tefsîru Abdurrezzâk*, thk. Mahmud Muhammed Abduh, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1419, Cilt: II, s. 433; Ebû Cafer Muhammed İbn Cerîr et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân fi Te'vîli'l-Kur'an*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 2000, Cilt: XIX, s. 157. Muteber hadis kitaplarında bulamadığımız bu rivayetin metni şöyledir: لَا يَجِلُّ لِمَرْأَةٍ تُوْمَرُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أَنْ تُخْرِجَ مِنْ بَيْتِهَا إِلَّا مَا هُنَا وَقَبَضَ عَلَى نِصْفِ الذَّرَاعِ

⁹³ Bu giysilerin mahiyeti hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Musa Carullah, *Hatun*, haz. Mehmet Görmez, Kitâbiyât, Ankara, 1999, ss. 34-37.

⁹⁴ Nisa Sûresi 4/34: ... فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ...

⁹⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Cilt: I, s. 293; Tirmizî, *Sifetü'l-Kiyâme*, 59: احْفَظِ اللَّهُ بِحَفِظِكَ

"Dikbaşlığundan, birçinliğinden korktuğunuz kadınlara öğüt verin..."⁹⁶ ayetinde geçen nüşûz kelimesinin asıl anlamının hareketlilik olduğunu söyleyen Ebû'l-Fütûh Râzî, rahat durmamak, düzgün durmamak gibi anlamlara geldiğini ifade etmektedir. Yine müfessir, şer'î örf'e göre karı koca arasında vuku bulan geçimsizliğin sadece kadına has bir özellik olmadığını vurgulamaktadır. Her ne kadar bu ayette kadının nüşûzu ön plana çıkarılıyorsa da "Eğer bir kadın, kocasının geçimsizliğinden, dikbaşlığundan ya da kendisinden yüz çevirip uzaklaşmasından korkarsa..."⁹⁷ ayetinde bu olumsuz vasıf erkeklerle de ilintilendirilmektedir.

Müfessir burada öğüt verilmesi aşamasının fayda etmemesi durumunda yatakların ayrılmasını veya aynı yatakta erkeğin kadına sırt dönmesini, şayet o da kâr etmezse te'dîb vechiyle kadının dövülmesini dile getirmiştir. Bu darb eyleminin kadında herhangi bir yara, bere, ayıp ve noksanlık gibi bir şey oluşturmayacak derecede olması gerektiğini belirten müfessir, bunun kültüre yansımaları yani kadına şiddetin normallüğünü göstermesi açısından, "Sopa/kırbacınızı hane halkının göreceği yere asın"⁹⁸ hadisini kullanması ilginçtir. Aynı şekilde dövmenin normallüğünü(!) göstermesi açısından Esmâ bt. Ebî Bekr'den de şu alıntıyı yapar: "Ben (Esmâ), Zübeyr b. Avvâm'ın dört karısının dördüncüsü idim. Bizden birine kızdığımda kalın bir sopayla bize vurur, sopa kırılıncaya kadar da dövmeye devam ederdi"⁹⁹.

Yok eğer kadınlar, bu huylarından baştan vazgeçerlerse bu yolları uygulamaya zaten gerek kalmadığını vurgulayan müfessir, aynı zamanda işin yokuşa sürülmemesi gerektiğini ayrıca şiddet ve zorluk çıkarmak için bahane arama yoluna gidilmemesinin önceliğini belirtir.¹⁰⁰

Râzî, Nisa Sûresi 128. ayette de aktardığı sebab-i nüzuller yoluyla nüşûzun erkek taraflı bir fiil olduğunu ortaya koymaktadır. Zikredilen nüzul sebeplerinde bir kadın ve ondan uzaklaşmak ya da onu boşayıp başka bir kadınla evlenmek isteyen ve huysuzluk eden erkek portreleri yer almaktadır. Örnek olarak Huveyle bt. Muhammed b. Mesleme ile kocası Esad b. Rebî' zikredilebilir. Kelbî'nin nakline göre Huveyle yaşlanınca, kocası daha genç bir

⁹⁶ Nisa Sûresi 4/34: ... وَاللَّاتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ...

⁹⁷ Nisa Sûresi 4/128: ... وَإِنْ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِغْرَاضًا...

⁹⁸ Ma'mer b. Râşid, *el-Câmi'*, thk. Habiburrahman el-A'zamî, el-Meclisü'l-İlmî, Pakistan, 1403, Cilt: XI, s. 133; Abdurrezâk, *el-Musannef*, Cilt: IX, s. 447: عَلَّقَ سَوْطَكَ حَيْثُ بَرَأَ أَهْلَكَ . Bazı hadis metinlerinde de "ancak o kirbaçla karına vurma/ وَلَا تُصْرِبْهَا بِهِ" kaydı bulunmaktadır.

⁹⁹ Abdurrezâk, *el-Musannef*, Cilt: IX, s. 441; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, Cilt: 3, s. 303; Mahmud b. Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an Hakâiki Gavânihi't-Tenzîl*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1407, Cilt I, s. 507: كَتَّ رَابِعَةً أَرْبَعِ نِسْوَةٍ عِنْدَ الرَّبِيرِ بْنِ الْعَوَّامِ، فَإِذَا غَضِبَ عَلَيَّ إِحْدَانَا ضَرَبَنَا بِعُودٍ لِلشَّجْبِ حَتَّى يَكْسِرَهُ عَلَيْهَا

¹⁰⁰ Ebû'l-Fütûh Râzî, *Ravzu'l-Cinân*, Cilt: V, s. 350.

hanımla evlenmek istemişti. Bunu kabul edemeyen kadın olayı Resulullah'a aktarınca bu ayetin indiği rivâyet edilir. Said b. Cübeyr kaynaklı diğer bir rivâyete göre âyet, evli ve birkaç çocukları olan bir karıkoca hakkında nazil olmuştur. Kadın, kocasının kendisini boşamayı dillendirmesi üzerine çocuklarından ayrılmamak adına kocasının istediği kumayı getirebilmesine rıza göstermişti. Bu olay üzerine ayetin indiği zikredilmektedir. Son olarak Peygamberimizin sevgili eşlerinden Sevde bt. Zem'a hakkında da bu durum anlatılmaktadır. Hz. Peygamber, kendisini boşamak isteyince o, buna razı olmayarak, "Ne olur beni boşama! Senin nikahın altında öleyim. Benimle olman gereken günü istediğin eşinle geçir" şeklinde yalvarmıştır.¹⁰¹ Buradaki nüşûz, kocanın karısıyla ilişkiye girmek istememesi, aynı yatağı paylaşmak istememesi ve hatta aynı evde yaşamak istememesi olarak nitelendirilmektedir. Ayetin devamındaki "Aralarını bulmada, sulh oluşturmada bir sorun yoktur"¹⁰² ifadesi de zaten kadınların ya da erkeklerin bu durumu en az hasarla nasıl kapatabileceklerini veya nasıl davranmaları gerektiğini ortaya koymaktadır.¹⁰³

7- Örnek Kadınlar

Müfessir, kadınlardan bahseden ayetlerin yer aldığı Tahrim Süresi'nde kadınların hem olumlu hem de olumsuz yönlerine işaret edildiğini dile getirmektedir. Olumsuz yönlerine diğer başlıkta değineceğimiz için burada örnek alınması gereken kadınları işleyeceğiz. "Allah, iffetini korumuş olan İmrân kızını Meryem'i de örnek gösterir..."¹⁰⁴ ayetini işlerken Hz. Peygamber'den nakledilen "Dünya kadınlarından dördü örnek olarak sana yeter. Bunlar: Meryem bt. İmrân, Firavun'un hanımı Âsiye bt. Müzâhim, Hatice bt. Huveylid ve Fâtıma bt. Muhammed'dir"¹⁰⁵ rivayeti ile konuya başlar. Aynı rivayetin farklı bir

¹⁰¹ Kaynaklarda Hz. Sevde tarafından dile getirilen "istediğin eşinle birlikte ol" ifadesi "benim günümde Aişe ile birlikte olabilirsiniz" şeklinde geçmektedir. Burada Şüilerin Hz. Aişe'ye karşı önyargılarının yattığını tahmin etmek mümkündür. Onun için Râzî, isim tasrih etmeden mübhem bir ifade kullanmıştır. Örnek olarak bkz.: İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Cilt: VIII, s. 53; Ebû Davud Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, *Sünenü Ebî Davud*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, trs., Nikâh, 39; Ebû Mansur Muhammed b. Muhammed el-Mâtürîdî, *Te'vilâtü Eblî's-Sünne*, thk. Mecdî Bâ Sellûm, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 2005, Cilt: III, s. 376: يَا رَسُولَ اللَّهِ، يُؤْمِي لِعَائِشَةَ، فَقِيلَ ذَلِكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْهَا ...

¹⁰² Nisa Süresi 4/128: ... فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ ...

¹⁰³ Ebû'l-Fütüh Râzî, *Ravzu'l-Cinân*, Cilt: VI, ss. 132-133.

¹⁰⁴ Tahrim Süresi 66/12: ... وَمَرْيَمَ ابْنَتَ عِمْرَانَ الَّتِي أَحْصَيْنَا فَرْجَهَا ...

¹⁰⁵ Ma'mer b. Râşid, *el-Câmi'*, Cilt: XI, s. 430; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, Cilt: VI, s. 391; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Cilt: III, s. 135: بِنْتُ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَسِيَةُ امْرَأَةِ فِرْعَوْنَ

versiyonunu ise Ebû Musa kaynaklı şu rivayette görürüz: “Erkeklerden kemâle erenler çoktur. Ancak kadınlardan bu dereceye ulaşanlar şu dördüdür: Meryem bt. İmrân, Firavun’un hanımı Âsiye bt. Müzâhim, Hatîce bt. Huveylid ve Fâtıma bt. Muhammed’dir.”¹⁰⁶

Bu isimleri zikreden müfessir, bunlardan Meryem ve Fatıma’ya ayrı bir ihtimam gösterir. Ancak Fatıma’nın yeri ayrıdır. “*Hani melekler, “Ey Meryem! Allah, seni seçti. Seni tertemiz yaptı ve seni dünya kadınlarına üstün kıldı” demişlerdi*”¹⁰⁷ ayetinin tefsirinde Ebu'l-Fütûh Râzî, Meryem’e gelen meleğin Cebrail olduğunu söyleyen Râzî, “*seni temizledi/طَهَّرَكَ*” ibaresinden maksadın, ona erkek eli değmediğini belirtmek olduğunu dile getirir. Müfessir, Süddî kaynaklı bir görüşe göre Allah’ın, Meryem’i kadınların başına gelen hayz, istihaze ve nifas gibi özürlerden temizlediğini ifade eder. Ayette geçen “seçme/istifâ” kavramını da Yüce Yaratıcı’nın onu mabed hizmetine seçmesi olarak açıklar. Zira o zamana değin hiçbir kadın bu görevi üstlenmemişti. “*Dünya kadınlarından üstün kıldı/كَلَدَا الْعَالَمِينَ عَلَى نِسَاء الْعَالَمِينَ*” ifadesini genelde tefsirler tüm zamanları ve tüm kadınları kapsayıcı olarak yorumlarken Ebû'l-Fütûh Râzî, bunu sadece Meryem’in yaşadığı zamanla kısıtlamış ve tüm zamanların kadınlarının en üstünü olarak Hz. Fatıma’yı seçmiştir. Zira o, Hz. Peygamber’den bir parçadır. Halbuki Meryem’in babası İmrân peygamber değildir. Nitekim Hz. Peygamber, “*Fâtıma, benden bir parçadır. Onu üzen, beni de üzmüş olur*”¹⁰⁸ buyurarak onun değerine vurgu yapmıştır.

Bu konuyu diğer bir ayet düzleminde farklı bir noktaya taşıyan Râzî, Yüce Allah’ın sadece Meryem’in kendisini seçip temizlemesine karşın Fâtıma’nın kendisini, kocasını ve sülalesini temizlediğini “*...Sizi, tertemiz kılmak ister*”¹⁰⁹

¹⁰⁶ Bu hadis kaynaklarda değişik lafızlarla yer almaktadır. Ancak müfessirimiz şii eğilimli olduğundan Hz. Aişe’yi yukarıda olduğu gibi burada da zikretmemek için tashifte bulunmuştur. Hadisin metni temel Sünnî kaynaklarda şöyledir: “Erkeklerden kemâle erenler çoktur. Ancak kadınlardan bu dereceye ulaşanlar ise Âsiye bt. Müzâhim ve Meryem bt. İmrân’dır. Aişe’nin diğer kadınlara olan üstünlüğü ise tiridin diğer yemeklere olan üstünlüğü gibidir”. Altı çizili kısım Râzî tarafından alınmayarak yerine Hatice ve Fâtıma isimleri konulmuştur. Bkz: İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, Cilt: VI, s. 389; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Cilt: IV, s. 394; Buhârî, *Enbiyâ*, 33: كَمَلٌ مِنَ الرِّجَالِ كَثِيرٌ وَلَمْ يَكْمَلْ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا أَسِيَةُ امْرَأَةِ فِرْعَوْنَ وَمَرْيَمُ بِنْتُ عِمْرَانَ وَإِنْ فَضَّلَ عَائِشَةُ عَلَى النِّسَاءِ كَفَضَلُ الثَّرِيدِ عَلَى سَائِرِ الطَّعَامِ

¹⁰⁷ Al-i İmrân Suresi 3/42: وَإِذْ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاكِ وَطَهَّرَكِ وَاصْطَفَاكِ عَلَى نِسَاءِ الْعَالَمِينَ

¹⁰⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Cilt: 4, s. 5; Müslim, *Menâkıb*, 15; Tirmizî, *Menâkıb*, 61: فَاتِمَةُ بَضْعَةٌ مِنِّي، مَنْ آذَاهَا فَقَدْ آذَانِي

¹⁰⁹ Ahzâb Suresi 33/33: وَيُطَهِّرُكُمْ تَطْهِيرًا

ayetinden istidlâl etmekte ve onun da tıpkı Hz. Meryem gibi hayz, nifas ve istihaze gibi özürlerle karşılaşmadığını söylemektedir. Bu vasıfları taşıyan kişiye de “Betül” sıfatının verildiğini eklemektedir.

Hız. Ali'den gelen bir rivayete göre kendisi Resulullah'a, “Ey Allah'ın Elçisi! Biz, senden müteaddid defalar ‘Meryem, betüldür; Fatma da betüldür’ sözünü işitiyoruz. Ancak bu betül ne anlama gelmektedir?” sorunca Hız. Peygamber cevaben “Betül, kadınlardan özür haline girmeyenlere ait bir sıfattır. Meryem ve Fâtüma da böyledir. Zaten peygamber kızına da böyle haller mekruhtur” buyurmuşlardır.¹¹⁰

7- Kadınların Olumsuz Özellikleri

Kur'ân'da kendisinden olumsuz anlamda bahsedilen kadınlar da mevcuttur. Eşler arası uyumun her zaman için yakalandığı, elde edildiğini söylemek mümkün değildir. Kur'ân, bu konuda yine Tahrim Suresi'nde iki kadını örnek vermiştir. “Allah, kafirlere Nuh'un karısı ile Lut'un karısını örnek gösterir”¹¹¹ ayetinde iki Peygamber eşini misal vererek bir uyarıda bulunmuştur. Müfessirimiz Râzî, başkalarının hidayet bulmasına vesile olan peygamberlerin eşlerinin bundan nasiplenmemesinin şaşılabilir bir durum olduğunu söyleyerek konuya başlar. Bunlardan Hız. Nuh'un karısının adının Vâile; Hız. Lut'un karısının adının ise Vâhile olduğunu, ortaya koydukları ihanetin ise zina değil de kocalarının düşmanlarına yardımcı olmak şeklinde meydana geldiğini belirtir. Mesela Hız. Nuh'un karısı, düşmanlarına kocası hakkında, “onun dediklerini kâale almayın! Ona sakın ola güvenmeyin! O, divanenin tekidir. Onun ne olduğunu ben bilirim” diyor ayrıca ona iman eden birini de düşmanlarına ispiyonluyordu. Lut'un karısı ise kavminin misafirlere ne eziyetler ettiğini bildiğinden kocasına gelen misafirleri düşmanlarına bildiriyor, onların bu misafirlere eziyet/livâta etmelerine sebep oluyordu.¹¹²

Kadınların iyi yanlarının yanında kötü yanlarının da bulunduğunu, deyimi yerindeyse onların şeytanın hileleri, hatta ta kendisi olduklarını dile getiren Râzî, bu konuyu “Kadınlara, çocuklara ... olan düşkünlük insana süslü gösterildi”¹¹³ ayetinde çeşitli rivayet ve şüirler eşliğinde ele almaktadır. Ayetin başında “müşteheyât/arzu duyulan şeyler” ifadesi mücmel bırakılmış; daha sonra bu icmâl, beyan fonksiyonuna da sahip olan “min/مِنْ” harf-i ceriyle açıklanmıştır.

¹¹⁰ Müfessir, bu alıntıya kaynak olarak dedesi Hâce İmam Said tarafından yazılmış olan *er-Ravzari'ü'l-Zebrâ fi Menâkıbi Fâtımâti'z-Zebrâ* adlı eseri göstermiştir. Bkz: Müntecebüddin, *Fihrist*, s. 102; Hurr el-Âmilî, *Emelü'l-Âmil*, s. 240.

¹¹¹ Tahrim Suresi 66/10:... ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ كَفَرُوا امْرَأَتٍ نُوحٍ وَامْرَأَتٍ لُوطٍ

¹¹² Ebû'l-Fütüh Râzî, *Ravzı'l-Cinân*, Cilt: XIX, s. 305.

¹¹³ Al-i İmran 3/14: ... رُؤْيَى لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ...

Ancak bunlar arasında ilk kadınların zikredilmiş olması müfessire göre onların en büyük imtihan vesilesi olmalarındandır. Müfessir, her ne kadar merfu hadis olarak Resulullah'a izafe etse de kaynakların İbn Mesud'a nisbet ettiği, "Kadınlar, şeytanın kementleridir"¹¹⁴ sözü ile "Asla –yabancı- bir kadın ve erkek bir ortamda yalnız kalmasın. Zira üçüncüleri şeytandır"¹¹⁵ hadisini zikrederek kadının kimi zaman şeytanın tuzağı, kimi zaman öncüsü, kimi zaman da şeytanın ta kendisi olduğunu dile getirir. Ardından da şiirlerle bu görüşünü desteklemeye çalışır.

Kadınlar bizim için yaratılmış şeytanlardır

إِنَّ النِّسَاءَ شَيَاطِينَ خَلَقْنَ لَنَا

Şeytanların şerrinden Allah'a sığınırız

نَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شَرِّ الشَّيَاطِينِ ¹¹⁶

Bir diğer şiir ise A'sâ b. Mâzin'e aittir. Şiirin hikâyesi ise şöyledir: A'sâ, bir kadınla evlenir ve sonraki günlerde ekmeğini kazanmak için çarşıya çıkıp eve döndüğünde bir de ne görsün karısı evi terk edip kaçmıştır. Buna canı sıkılan A'sâ, şikâyet amacıyla Hz. Peygamber'in huzuruna gelir ve şu şiiri okur:

Ey Mülkün Sahibi ve Arab'ın efendisil!

يا مالك الملك و ديان العرب

Şikâyetim sanadır bir derdim için*

ليك أشكو ذرية من الدرب

Receb ayında rızık umuduyla çıktım

خرجت ابغيها الطعام في رجب

¹¹⁴ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, Cilt: VII, s. 106; Sa'lebî, *el-Kasf ve'l-Beyân*, Cilt: III, s. 23; Kudâi, *Müsnedü'ş-Şihâb*, Cilt: I, s. 66: النِّسَاءُ حَبَائِلُ الشَّيْطَانِ

¹¹⁵ Mamer b. Râşid, *Câmi'*, Cilt: XI, s. 341; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Cilt: I, s. 26; Tirmizî, *Radâ'*, 16: لَا يَخْلُؤَنَّ رَجُلٌ بِامْرَأَةٍ، فَإِنَّ الشَّيْطَانَ تَالِيَهُمْ

¹¹⁶ Bu şiir, kaynaklarda Hz. Ömer'e nisbet edilmektedir. Bu şiirin geçtiği yerler için bkz: Ahmed b. Muhammed b. İshak İbnü'l-Fakîh, *Kitâbü'l-Büldân*, thk. Yusuf el-Hâdî, âlemü'l-Kütüb, Beyrut, 1996, s. 101; Ebu Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekr el-Kurtubî, *el-Câmi' liAbkâmi'l-Kur'ân*, thk. Hişâm Semîr el-Buhârî, Daru Âlemi'l-Kütüb, Riyâd, 2003, Cilt: VII, s. 68. Hatta bir kadın şairin okuduğu şu şiire cevaben bunun inşâd edildiği belirtilir:

Kadınlar, sizin için yaratılmış güzel kokulu reyhanlardır

إن النساء رياحين خلقن لكم

Siz erkekler onları koklamak için yanar tutuşursunuz

وكلكم يشتهي شم الرياحين

Arkamdan nizâ' çıkarıp evden kaçmış

فخلعتني بنزاع و هرب

Sözünde durmamış ve kuyruğunu yere vurmuş

أخلفت العهد و لطت بالذنب

Karışık bir çağda bana iftira atmıştır.

وقدفتني بين عصر مؤتشب

Onlar mağlup ettiklerine karşı galip bir kötülüktürler

117 أو هنّ شرّ غالب لمن غلب

Resulullah, bu şiiri dinledikten sonra A'sâ'ya dönerek, "Bana 'Mülkün sahibi' demel! Mülkün sahibi Allah'tır" diyerek şiirin son mısrasını tekrar etmiştir.

Müfessirin naklettiği diğer bir şiir ise Âkilü'l-Mürâr'a aittir. O da karısının kendisine ihanet ettiğini öğrenince onu öldürür ve ardından da şu şiiri okur:

Her ne kadar sana sevgisini gösterse de

كلّ اتنى و ان بدا لك منها

Hiçbir kadının sevgisi gerçek değildir, aldatır

آية الحبّ حبّها خيتعور

Hind'den sonra bir kadının sevgisine kanan

انّ من غره النساء بوّد

Muhakkak ki cahil ve aldanmıştır

بعد هند لجاهل مغرور

Tatlı dil, güzel söz söyler de

حلوة اللفظ و اللسان و مرّ

Her şeyin acısı insanın içindedir.

118 كلّ شيء أجنّ منها الضمير

Râzî, bir diğer şair Tufeyl el-Ğanevî'den de şu şiiri kullanır:

117 İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Cilt: VII, s. 53; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Cilt: II, s. 201; Ebû'l-Fidâ İsmail İbn Kesîr, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, Dâru'l-Marife, Beyrut, 1971, Cilt: IV, s. 143.

118 Âkilü'l-Mürâr, Kinde krallarından biri olup, meşhur şair İmruulkays'ın amcasıdır. Bu ismi almasının sebebi ve şiirin hikâyesi için bkz: Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-Ayn*, thk. Mehdi el-Mahzûmî, İbrahim es-Sâmerrâî, Mektebetü'l-Hilâl, yrs., trs., Cilt: I, s. 285; Muhammed b. Hasen İbn Düreyd, *Cemheretü'l-Luğa*, Remzi Münir Baalbekki, Daru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut, 1987, Cilt: II, s. 1221; İzzüddîn Ali b. Muhammed İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi'l-Târîh*, thk. Abdullah el-Kâdî, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1415, Cilt: I, ss. 396-397.

Kadınlar, birarada yetişen acı ağaçlar gibidir

أَنَّ النِّسَاءَ كَأَشْجَارٍ نَبْتٍ مَعًا

Kimisinin tadı öyle acıdır ki çok azı yenebilir

فِيهِنَّ مَرٌّ وَبَعْضُ النَّبْتِ مَأْكُولٌ

Kadınlar, bir huylarından dolayı engellenirse

أَنَّ النِّسَاءَ إِذَا تَحَمَّيْنَ عَنْ خَلْقٍ

“Yapmasınlar” dediğin herşeyi yapılmış bill

فَكُلٌّ مَا قِيلَ لَا يَفْعَلْنَ¹¹⁹

Müfessirimiz, son olarak anonim bir şiirle bu konuyu sona erdirir:

Sana uyduğu sürece ondan faydalan

تَمَتَّعْ بِمَا مَا سَاعَفْتِكَ وَ لَا تَكُنْ

Senden ayrılınca da üzülme, zaten ayrılacaktı

جَزُوعًا إِذَا بَانَتِ فَسُوفَ تَبِينُ

Her ne kadar sana cilveleniyorsa da

وَ إِنْ هِيَ أَعْطَتْكَ اللَّيَانَ فَأَتَمَّا

Senden başkalarına da bunu yapacaktır

غَيْرِكَ مِنْ خِلَافِهَا سَتَلِينُ

Sen ahdini bozmayacağına dair yemin etsen de

وَ إِنْ حَلَفْتَ لَا يَنْقُضُ التَّأْيِ عَهْدَهَا

Elleri kınalı birinden bu vefayı bekleme!

فَلَيْسَ لِمَحْضُوبِ الْبِنَانِ يَمِينُ

Müfessirin burada aktarmış olduğu şiirlere bakarak söylediği ve naklettiği ifadeler, kadınları kötü yönden genelleyci, vefasız ve ahlaksız kimseler olarak niteleyen ifadelerdir.¹²⁰

Sonuç

Ebû'l-Fütûh Râzî, Fars dilinde İmâmî anlayışa göre tefsir yazan ilk müfessirdir. Bu üsluba göre yazdığı tefsiri, Ravzu'l-Cinân'da baştan sona Kur'ân tefsiri ele alınmıştır. Makalemizde amaçladığımız kısım olan kadın hakkındaki

¹¹⁹ Tufeyl el-Ğanevî, *Dîvânü't-Tufeyl el-Ğanevî bi-Şerhi'l-Asma'î*, thk. Hasan Fellahoğlu, Dâru Sâdır, Beyrut, 1997, s. 82.

¹²⁰ Ebû'l-Fütûh Râzî, *Ravzu'l-Cinân*, Cilt: IV, ss. 205-207.

ayetlere onun gözünden bakmaya çalıştık. Gördüğümüz kadarıyla Râzî, tefsirinde geleneksel bakış açısının hâkim olduğunu görmek mümkündür. Burada kınanacak herhangi bir durum yoktur. Zira altıncı hicri asırda kadın konusunun günümüzdeki gibi tek başlık altında modern bir konu gibi işlenmesini beklemek erken bir temennidir. Zaten tarihi, çevresel şartlar ve en önemlisi Ehl-i Kitâb'dan etkilenme meselesi bu yorumlarda temel unsurlardandır. Dolayısıyla o günkü yorumları, bilgi malzemesini bugünkü tenkid teknikleri ve bakış açısıyla eleştirmek doğru olmasa gerektir. Eğer böyle bir uygulamaya giderek o günü yargılsak tam anlamıyla anakronizme düşer, sağlıklı yorumlar yapamayız.

Râzî, kadının yaratılışı konusunda kendince bir anlayışı kabul etmiş ve onun maddî anlamda kaburga kemiğinden yaratılmışlığını savunmuştur. Bu konuda kullanmış olduğu kimi rivayetlerin sadece Şîî kaynaklarda bulunması da kısmen erişilebilirliğine gölge düşüren bir konudur. Kavvâm lafzının altında erkeğin kadına 13 farklı açıdan üstünlüğe sahip olduğunu ifade eden Râzî, eşitlik anlamında kriterin insanlık olduğunu ve bu anlamda herkesin tarağın dişleri gibi eşit sayıldığını belirtirken üstünlüğün takvada olduğunu vurgulamıştır.

Kadının örtünmesi konusunda Kur'ân'ın yanında mahalli şartların da egemen olduğunu belirten müfessir, aile içinde kadını itaatkar/sâlih kadın ve başkaldıran/nâşize kadın olarak iki grupta ele alır. Ancak bu başkaldırıcıyı sadece kadına değil, erkeğe de izafe ederek aynı durumun erkek için de geçerli olduğunu dile getirir.

Kadının şahitliğini İmâmiyye fikhına göre açıklayan müfessir, kadınların olumlu özelliklerini ve örnek kadınları anlatırken bilhassa Hz. Fâtıma'ya atıfta bulunur. Kadınların olumsuz özellikleri başlığında ise kadınlar ve onların vefasızlıklarını, ahlaksızlıklarını şiirler ve rivayetler eşliğinde bize aktarır.

KAYNAKÇA

- Abd b. Humejd, *Müsnedü Abd b. Humejd*, thk. Subhi el-Bedrî es-Sâmerrâî, Mektebetü's-Sünne, Kahire, 1988.
- Acar, İsmail, "İslam Ceza Hukukunda Kadının Şahitliği", *İslâmiyât*, Cilt: III, Sayı: 2, Yıl: 2000.
- Ahmed b. Hanbel eş-Şeybânî, *el-Müsned*, thk. Şuayb el-Arnaût, Müessesetü Kurtuba, trs.
- Arat, Necla, *Kadın Sorunu*, Say Yayınları, İstanbul, 1986.
- el-Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Huseyn, *Şuabu'l-İmân*, thk. Abdulâlî Abdulhamîd Hâmid, Mektebetü'r-Rüşd, Bombay, 2003.
- el-Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu's-Sabîh*, thk. Mustafa Deyb el-Boğâ, Dâru İbn Kesîr, Beyrut, 1987.
- el-Burûcerdî, Seyyid Ali Aşğar, *Tarâifü'l-Makâl fî Tabakâti'r-Ricâl*, (thk.Mehdî Recâî), Mektebetü Ayetullah el-Uzmâ Mar'aşî, Kum, 1410.
- Carullah, Musa, *Hatun*, haz. Mehmet Görmez, Kitâbiyât, Ankara, 1999.
- ed-Dâvûdî, Şemsuddin Muhammed b. Ali b. Ahmed, *Tabakâti'l-Müfessirîn*, thk. Abdüsselam Abdülmuîn, Dâru'l-Kitûbi'l-İlmiyye, Beyrut, 2002.
- Ebû Davud, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, *Sünenü Ebî Davud*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamîd, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, trs.
- Ebu'l-Fütûh Râzî, Hüseyin b. Ali b. Muhammed b. Ahmed el-Huzâî, *Ravzu'l-Cinân ve Ravhu'l-Cenân*, (thk. Muhammed Mehdî Nâsîh, Muhammed Cafer Yâhîkî), Bunyâd-ı Pejûheşâyı İslâmî, Meşhed, 1408/1987.
- Seyfullah Efe, "Kur'an'ın Farsça'ya Tercümesi ve İlk Farsça Tefsirler", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl: 2013, Sayı: 37.
- Efendî, Mirza Abdullah, *Riyâzu'l-Ulemâ ve Hiyâzu'l-Fudalâ*, Matbaatu'l-Hayyâm, 1401.
- el-Erdebilî, Ahmed b. Muhammed Mukaddes, *Hadîkatü's-Şîa*, Tahran, 1340.
- Fidan, Hafsa, *Kur'an'da Kadın İmgesi*, Vadi Yayınları, Ankara, 2006.
- Görmez, Mehmet, "İlahi Dinlere Göre Başörtüsü", *İslamiyat*, Cilt: IV, Sayı: 2, Yıl: 2001, ss. 19-33.
- Gürkan, Salime Leyla, "Yahudilikte Kadın Algısı", *Bütün Yönleriyle Yahudilik*, Ankara, 2012.

- el-Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek ale's-Sabîhayn*, thk. Mustafa Abdulkadir Atâ, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1990.
- Hakkî, Muhammed Mehdi, *Reveç-i Ebû'l-Fütûh Râzî der Tefsîr-i Ravzu'l-Cinân*, İntişârât-ı Dânişgâh-ı İmâm Sâdık, Tahran, 1383.
- Halîl b. Ahmed, *Kitâbu'l-Ayn*, thk. İbrahim es-Sâmerrâî-Mehdi Mahzûmî, Mektebetü'l-Hilâl, yrs., trs.
- Hurr el-Âmilî, Muhammed b. Hasen, *Emelu'l-Âmil*, (thk. Seyyid Ahmed Huseynî), Mektebetü'l-Endülüs, yrs., trs.
- İbn Düreyd, Muhammed b. Hasen, *Cemberetü'l-Luğa*, Remzi Münir Baalbekkî, Daru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut, 1987.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed, *el-Kitâbu'l-Musannef fi'l-Ebâdîs ve'l-Âsâr*, thk. Kemal Yusuf el-Hût, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, 1409.
- İbn Hacer, Şihâbüddîn Ahmed b. Ali el-Askalânî, *Lisânü'l-Mîzân*, thk. Dâiretü'l-Maârifî'n-Nizâmiyye, Müessesetü'l-A'lemî li'l-Matbûât, Beyrut, 1986.
- İbn Hallikân, Ahmed b. Muhammed, *Vefeyâtü'l-A'yân ve Enbâu Ebnâi'z-Zemân*, thk. İhsan Abbas, Daru Sâdir, Beyrut, 1968.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik el-Meâfirî, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sekkâ vdğr., Matbaatü Mustafa el-Bâbî, Mısır, 1955.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmail, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, Dâru'l-Marife, Beyrut, 1971.
- İbn Kutluboğa, Zeynuddin Kasım, *Tâcu't-Terâcim fi Tabakâti'l-Hanefiyye*, thk. Muhammed Hayr Ramazan Yusuf, Daru'l-Kalem, Dımaşk, 1992.
- İbn Sa'd, Muhammed el-Basrî, *et-Tabakâti'l-Kübrâ*, thk. İhsan Abbas, Daru Sâdir, Beyrut, 1968.
- İbn Şehrâşûb, Muhammed b. Ali, *Meâlimu'l-Ulemâ fi Fihrist-i Kütübi's-Şîa*, Haydariyye, Necef, 1380.
- İbn Şehrâşûb, Reşîdüddin Muhammed b. Ali, *Menakıbu Âl-i Ebî Tâlib*, yrs., trs.
- İbnü'l-Esîr, İzzüddîn Ali b. Muhammed *el-Kâmil fi't-Târîh*, thk. Abdullah el-Kâdî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1415.
- İbnü'l-Fakîh, Ahmed b. Muhammed b. İshak, *Kitâbü'l-Büldân*, thk. Yusuf el-Hâdî, âlemü'l-Kütüb, Beyrut, 1996.
- Karslı, İbrahim H., *Kur'an Yorumlarında Kadın*, Rağbet yayınları, İstanbul, 2003.
- el-Kazvîni, Abdülkerim b. Muhammed er-Râfîi, *et-Tedvîn fi Abbâri Kazvîn*, (thk. Azizullah Utâridî), Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1987.

- Kemer, Ya'sûb Abbâsî Ali, "Nuhustîn Tefsir-i Fâtisî yi Şîa", *Beyyînât*, Tahran, Yıl: 11, Sayı: 47.
- Kerîmân, Huseyn *Rey-i Bâstân*, İntişârât-ı Dânişgâh-ı Şehid Beheştî, Tahran, 1371.
- el-Keyderî, Muhammed b. Huseyn, *Hadâiku'l-Hakâik fi Şerhi Nebci'l-Belâga*, (thk. Azizullah Utâridî), Tahran, 1416/1375
- Kılıç, Sadık, "Kadın Erkeğin Kaburga Kemigine İndirgenecek Bir Fenomen Değildir!...", *EKEV Akademi Dergisi*, Yıl: 10, Sayı: 27, 2006.
- Komisyon, *İslam'da Kadın Hakları*, Rehber Yayınları, İstanbul, 1993, Cilt: I, s. 17.
- el-Kudâî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Selâme, *Müsnedü's-Şihâb*, Müessesetür-Risâle, thk. Hamdî b. Abdilmecîd es-Selefi, Beyrut, 1986.
- el-Kummî, Abbas, *Hediyetü'l-Abbâb fi Zikeri'l-Ma'rûfîn bi'l-Künâ ve'l-Elkâb ve'l-Ensâb*, Müessesetü-i Matbûât-ı Emir Kebîr, Tahran, 1329.
- el-Kurtubî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekr, *el-Câmi' liAhkâmi'l-Kur'an*, thk. Hişâm Semîr el-Buhârî, Daru Âlemi'l-Kütüb, Riyâd, 2003.
- Ma'mer b. Râşid, *el-Câmi'*, thk. Habiburrahman el-A'zamî, el-Meclisü'l-İlmî, Pakistan, 1403.
- Masse, Henri, "Le Tafsir d'Abu'l-Futuh^o Razi", *Melanges offerts a William Marçais*, Institut d'Etudes İslamiques de l'Universite de Paris, 1950.
- el-Mâtürîdî, Ebû Mansur Muhammed b. Muhammed, *Te'vilâtü Ehlî's-Sünne*, thk. Mecdî Bâ Sellûm, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2005.
- Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil*, thk. Ahmed Ferîd, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2003.
- Münteccebüddîn, Ali b. Ubeydullah b. Bâbeveyh er-Râzî, *el-Fibrîst*, thk. Seyyid Celâleddin Muhaddis Urmevî, Kum, 1366.
- el-Müstevfî, Hamdullah b. Ebîbekr b. Ahmed, *Nüzhbetü'l-Kulûb*, thk. Guy le Strange, Dünyâyı Kitâb, Tahran, 1362.
- Râzî, Abdülcelil b. Ebu'l-Huseyn Kazvîni, *Nakz yâ Ba'zu Mesâlibi'n-Nevâsib fi Nakzi Ba'zi Fezâihi'r-Ravâfız*, thk. Mir Celaleddin Hüseyinî Muhaddis Urmevî, Encümen-i Âsâr-ı Millî, Tahran, 1358.
- es-Sa'lebî, Ebu İshak İbrahim b. Ahmed, *Arâisü'l-Mecâlis fi Kasasi'l-Enbiyâ*, Mektebetü'l-Cumhuriyyeti'l-Arabiyye, Kahire, trs.
- _____, *el-Keşf ve'l-Beyân fi Tefsîri'l-Kur'an*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1404.

- es-San'ânî, Abdurrezzak b. Hemmâm, *el-Musannef*, thk. Habibürrahman el-A'zamî, el-Mektebü'l-İslâmî, Beyrut, 1403.
- _____, *Tefsiru Abdurrezzâk*, thk. Mahmud Muhammed Abduh, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1419.
- Savaş, Rıza, "İslam Dünyasında Kadınlarla İlgili Olarak Yazılmış Önemli Kaynak Eserler", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl: 1998, Sayı: 11.
- _____, *Hazreti Muhammed Devrinde Kadın*, Ravza Yayınları, İstanbul, 1992.
- _____, *İlk Dönem İslam Toplumlarında Kadının Konumu*, Tıbyan Yayıncılık, İzmir, 2004.
- _____, *Raşid Halifeler Devrinde Kadın*, Ravza Yayınları, İstanbul, 1996.
- Şeyh Müfid, Muhammed b. Muhammed b. Nu'mân el-Ukberî, *el-İrşâd fî Ma'rîfeti Huceillâbi ale'l-İbâd*, Dâru'l-Müfid, Beyrut, 1414.
- Şeyh Sadûk, Ebû Cafer İbn Bâbeveyh el-Kummî, *Men Lâ Yahdurubu'l-Fakîh*, thk. Ali Ekber Gıfârî, Menşûrât-ü Cemâati'l-Müderrişîn, Kum, 1404.
- Şüşterî, Kâdî Nurullah b. Şerîfüddîn, *Mecâlisü'l-Mü'minîn*, Daru't-Tibâati Ali Kulî Hân, Tahran, 1299.
- et-Taberânî; Ebû'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, thk. Tarık b. Avzullah b. Muhammed vdğr., Dâru'l-Harameyn, Kahire, 1415.
- _____, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, thk. Hamdî b. Abdilmecîd es-Selefi, Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, Musul, 1983.
- et-Taberî, Ebû Cafer Muhammed İbn Cerîr, *Câmin'l-Beyân fî Te'vîli'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 2000.
- et-Tahrânî, Ağa Büzürg, *Tabakâtü A'lâmi's-Şîa*, thk. Ali Nakî Münzevî, Daru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1972.
- Tebrîzî, Müderriş Mirza Muhammed Ali, *Reyhânetü'l-Edeb fî Terâcimi'l-Ma'rûfîn bi'l-Kümyeti evi'l-Lakab*, Kitâbfürüşîyi Hayyâm, Tebrîz, 1346.
- Tefreşî, Mustafa b. Huseyn, *Nakdû'r-Ricâl*, (thk. Müessesetü Âli'l-Beyt), Kum, 1376.
- Tosun, Mebrure -Kadriye Yalvaç, *Sümer, Babil, Assur Kanunları ve Ammi Şaduğa Fermanı*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1975.
- Tufeyl el-Ğanevî, *Divânü't-Tufeyl el-Ğanevî bi-Şerhi'l-Asmaî*, thk. Hasan Fellahoğlu, Dâru Sâdir, Beyrut, 1997.

- Tuksal, Hidayet Şefkatli, *Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdişümleri*, Kitâbiyât, Ankara, 2000.
- el-Vâhidî, Ebû'l-Hasen Ali b. Ahmed, *Esbâbü'n-Nüzûl*, thk. Kemal Besyûnî Zağlûl, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1411.
- Weinreb, Eva Lurie, *Anatomy and Physiology*, Addison Wesley Publication, California, 1984.
- Yahaghi, Muhammed Jafar, "İlk Dönem Farsça Kur'ân Tefsirlerine Giriş", çev. Mustafa Özel, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl: 2010, Cilt: XIV/1.
- el-Ya'kubî, Ahmed b. İshak, *el-Büldân*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1422.
- Yakut el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Üdebâ İrşâdü'l-Erîb ilâ Ma'rîfeti'l-Edîb*, thk. İhsan Abbas, Daru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut, 1993.
- Yasdıman, Hakkı Şah, "Yahudi Kutsal Metinlerinde Kadın Karşıtı Söylemler", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl: 2002, Sayı: 15.
- ez-Zemahşerî, Mahmud b. Ömer, *el-Keşşâf an Hakâikü Gavâmuzî't-Tenzîl*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1407.